Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 2 АВГУСТ, 1990 ШУ. ★ № 83 (7897). ★ Мах 3 кеп.

РСФСР КОМПАРТЕ ТІАХЬОЖАМА КОМИССЕХ ЙОЛА ПОЛОЖЕНИ

РСФСР Компарте учредительни съезда шоллагІча этапага еш йола кийчо чакхйоалаш латт.

Центральни Комитета хержа баьннача членех вІашагІъеллача координационни совета балха группашка ювцаш я Компарте балха программа, цун керттерча нормативни документий, съезда хила мегача резолюцей проекташ, доклада лаьрхІа йола материалаш. Из болх бара юкъеэзаб КПСС XXVIII съезда делегаташ, кийчо яра комитета членаш, партийни активисташ, Іилмахой.

ТІанийцача — керттерча документашта кепатоха лерхІ «Советская Россия» яхача газета тІа, моттигерча кепайоазон тІа, коммунистий, Российски Компарти хьахилар бе-башха доацаш мел воацачунна шийна хетар цар хьакъехьа ала йиш хургйолаш.

Координационни совето ювцийта арайоакх РСФСР Компарте тІахьожама комиссех йола положени: Предложенеш замечанеш укх адресагІа хьайтар дех оаха: Москва. Къаьнара майда, 4, РСФСР Компарте ЦК, координационни совет.

ПРОЕКТ

1. РСФСР Компарте тІа-паш лораяра тІехьа. Цар хьожама комисси парте съездо хорж РСФСР Компарте центральни органий, цар аппаратеи учрежденейн республика партийни организацешка уставо дІадехараш мишта кхоачашду хьажара тІехьа тІахьожам лоаттабара.

Ший балха тІа комиссе кулге лувц КПСС Устави йолаш йола положенин, из отчет яла езаш яц РСФСР Компарте съездан конференценей мара.

2. РСФСР Компарте тІахьожама комиссе тІахьожам лоаттабу:

— республика партийни организацешка программни документаш КПСС Устави кхоачашдеш хилара тІехьа;

— РСФСР Компарте съездний конференцейи решенеш кхоачашъяра тІехьа;

— РСФСР КП Центральни Комитетен цун исполнительни органийи балха тІа демократически принципаш йола принципаш... регионашта протест ю программни уставнойи положенешта духьала йоагІаш уж яле;

— бехктокхаме оз бюрократизм йолаш, критика ІотеІаеш, гІулакхга тІа хиларах пайда а ийбеш, зуламаш деш, партийни политике шийна хеттар мара ца деш хилча;

— гІо ду партийни мугІараши партийни новкъосташха хилари чІоагІдара, юххьанцарча парторганизацей авторитети шоай лоІама хилари лакхдара;

— шийн компетенцега хьежжа лораю коммунистий законагІа йола бокъонаш, сийя лакхалеи;

— парторганизацешкеи хоржаш йолча партийни органашкеи шоай позици чакхъяккха гІерташ болча кІезигагІа барий бокъонаш телха ца яйтарга, хІаьта, тІанийца решенеш берригача коммунисташа кхоачашъярга а хьож;

— РСФСР Компарте Центральни Комитете, цун исполнительни органашкеи аппаратеи, учрежденешкеи предприятешкеи партийни организацей обращенешка, письмошкеи жалобашкеи хьажара оттаяь йола порядок чакхъяхарга хьож;

— шийн адресагІа хьайоагІаш йолча парторганизацейи коммунистийи обращенешка хьож, гучадаьнна кхоачамбоацараш дІадахара йолло предложенеш лу йоагІаш йолча организацешка;

— КПСС УставагІа доагІача тайпара бехктокхаме оз шийн гІулакхаща общественни морала нормеи парте авторитети партийний, дисциплина йохаеш вола моллагІа а коммунист;

— РСФСР КП тІахьожама комиссе яь партера дІаваккхарах йола решени юххьанцарча партийни организацега дІахойт. Из тІа ца эцаш хуле, шозлагІа хьож цу парторганизаце викал тІа а вийхе, цул тІехьагІа бухсоцаш йола решени тІаэц комиссе;

— парте республикански, краевойи областнойи комитетий йоагІаш йолча тІахьожама комиссей партера дІаваккхарахи взысканеш ярахи йолча решенешта яьча аппеляцешка хьож;

— РСФСР Компарте бюджет кхоачашъяра тІахьожам лоаттабу, РСФСР ЦК КП, цун учрежденей, издательствайи предприятейи финансово - боахама балха ревизи ю;

— парте республикански, краевой, областной комиташтеи царца йоагІаш йолча тІахьожама комиссештеи юкъе хулаш йолча разногласешка хьеж;

— республикански краевой, областной, окружной, городскойи районнии партийни организацей тІахьожама комиссешта методически гІо ду, цар балха опыт вІашагІ а тох практикана анализ а ю.

3. РСФСР КП тІахьожама комиссии цун викалашк хорж РСФСР Компарте съездо. РСФСР КП тІахьожама комиссе хержа бола коммунисташ хила йиш яц РСФСР Компарте ЦК членаш а е цун аппарата болхлой а. РСФСР Компарте тІахьожама комиссе Пленарни заседанеш ю уж эшаш хиларга хьежжа, амма шера шиннел кІезигагІа йоацаш, хІаьта иштта цун членех кхоалагІа дакъа бараш дІадехарагІа.

4. РСФСР КП тІахьожама комиссе шийн пленуме хорж комиссе президиуми апелляционни комиссии, цар полномочеш къоастаю, РСФСР КП тІахьожама комиссе членех а иштта кхыболча коммунистех а хьаю балха лостамашка хьежжа йола массазара комиссеши тІахьожама группаши. Апелляционни комиссена керте латт тІахьожама комиссе хьалхара заместитель; РСФСР Компарте тІахьожама комиссе пленумага хІара шера шийн балхах йола отчет дІайоахьийт президиумо.

5. РСФСР КП тІахьожама комиссе членаща РСФСР Компарте пленумийи комиссейи балха дакъа лоац, совещательни голоса бокъо а йолаш, хІаьта тІахьожама комиссе председателой цун заместителашеи — РСФСР Компарте ЦК Политбюро. Секретариатеи кхыйолча исполнительни органийи заседанешка.

6. РСФСР Компарте тІахьожама комиссе болх бу гласно, цахаддаш шоай балхах бола хоам бу партийни организацешка. Цо тІанийцача соцамашта кепаетт кепайоазон тІа. ТІахьожама комиссе лерагІа отчеташ ю партийни организацешка.

7. РСФСР Компарте тІахьожама комиссе партийни бюджета чотагІа болх бара эшаш йола аппарат а лоаттаю, шийн балха материально - технически Іалашо а ю. Цу гІуллакхашта лаьрхІа йола средстваш къоастаю РСФСР Компарте ЦК-н комиссеи цхьана еча пленуме.

8. РСФСР Компарте, тІахьожама комиссенеи Центральни Комитетан юкъенийслуш йола разногласеш къоастаю партийни хьисапе хьаеш йолча согласительни комиссеша, хІаьта иштта РСФСР Компарте Центральни комитета Политбюроси тІахьожама комиссе президиумои цхьана чакхйоахача пленумашка е заседанешка.

Цхьана яь решени тІанийцарг лоархІ къаьстта кхадж тоссача хана РСФСР КП-ан тІахьожама комиссей членийи кхаь дакъах шин дакъо цунна тІехьа кхадж тесса бале.

9. РСФСР Компарте тІахьожама комиссе шийн балха хьакъехьа долча дешайх дола соцамаш тІаэц, ревизе итогех йола акташ чІоагІъю, чакхъяьххача мерех шийга хоам бе декхарийла йолча РСФСР КП ЦК-и ревизуеми учрежденейи предприятейи кулгалхошкеи уж дІайовзит.

РСФСР КП тІахьожама комиссе члений бокъо я КПСС Уставеи йолаш йолча положенеи чулоацаш йола функцеш къоачашъяра РСФСР Коммунистически парте деррига документех пайда ийбе.

Керда союзни договор кийчдеча хана финансово-кредитни дешай хьакъехьа союзни республикански органий вІаший долча гІулакххех дола

Советски Социалистически Республикай Союза Президента УКАЗ

Рыночни экономикага довлар, союзни республикай суверенитет чІоагІъяри дегІайоалаяри мехка финансовии кредитно - ахчани гІулакхаш радикальни эргадахара лаьрхІа деш да. Цхьайолча союзни республикашка финансовии банковскии система эргаяккхара практически гІулакхаш ду. ДІайолаяьй паччахьалкхен специализированнии банкай учрежденеех коммерчески банкаш яра йола процесс, паччахьалкхен банкай лоархІам лакхлу, чІоагІлу уж шоай лоІаме хулга, цар бехктокхам. Из деррига а хьагойт объективни тенденцеша.

Из иштта дале а, республиканскии союзнии органий цхьайола решенеш тІанийю реально хьахинна экономически бувзамаш, ССР Союза боарамашка республикай вІаши дола гІулакхаш, хІаьта иштта беррига мехка а цун граждански а йІаьххача ханара хьашташ теркала ца деш.

Негативни тенденцеш ца хилийтар, тІехьатетта йиш йоаца декхараш кхоачашдара низаш вІашагІтохар, союзни юкъара рынок хьахилийтар духьа СССР-е финансови-кредитни гІулакхаш вІаштІехьдахара цаІаш йола принципаши гІулакхаши динза даргдац, союзни договор кийчдеча хана царех пайда эца а беза. Из де лерхІаш соцам бу:

1. СССР Министрий Совето союзни республикашца цхьана кІоаргга кийчдолда кердача союзни договора доагІаш дола финансово-кредитни кхыдола экономически дешаш.

2, Союзни республикай Лакхехьарча Советашта могадолда керда союзни договор далцца йолча хана йолаш йола финансовии банковскии система йохаергйола законодательни акташ тІа ца эцилген юкъе ца йоалаелген.

3. Юкъара кредитно-ахчан политикеи банковски системана цхьана доал делгеи оттадара союзни договор дилехьа йолча хана хьайойла СССР Паччахьалкхен банка Совет СССР Госбанка правлене председатели союзни республикай паччахьалкхен банкай кулгалхойи юкъе а болаш. Цу балха тІа кулгалде деза суверенни союзни республикай хьашташца. СССР Паччахьалхкен банка система цаІ хулга Іалашде дезаш хиларца. СССР Лакхехьарча Совета тІадуллалда СССР Паччахьалкхен банках долча Закона проекташца цхьан ханна цун подотчетностах долча дешага хьожилга а.

Керда союзни договор оттадилцца СССР банкаша ссудаш даларан расчеташярап долаш долча законодательствас оттаяь порядок лоаттае.

4. Аз союзни республикай Лакхехьарча Советий теркам тІабохийт доазоне мара леларгдоаца республикански ахчаш арадахаро мехка цаІ йола ахчан система йохае тарлургдола харцахьара социально - экономически гІулакхаш дергхилара. Мехка финансаш тоаяра ерригача союзни республикаша цхьана гІулакхаш де деза, хьинаре, барт баь йола ахчани финансово - бюджетнии политика дІаяхьа еза.

Союзни республикай Лакхехьарча Советашта аз тІадул 1991 шера йола бюджеташ оттаеча хана махулла дукхагІа сбалансированность хулийтилга, цІенхаштта кердача налогови законодательстваца кулгал делга.

Советски Социалистически Республикай Союза Президент М. ГОРБАЧЕВ

Москва, Кремль.
1990 ш. 29 июль.

ДАЬКЪАЛБУВЦ ВАЙ КОТБАЬННАРАШ!

1989 — 1990 шера Іай дукхагІа фермай продукташ яхаран закупкаш яран тІехь хьайбаш леладераш Ерригсоюзни лоаттаеча социалистически яхьа итогаш яьй.

Котъяьннарг лаьрхІай, РСФСР Госагропрома, РСФСР Нечерноземни зона Госагропрома, Российски Федераце гІолларча агропромышленни комплекса болхлой профсоюза ЦК бюро Сийлен грамотеи 4000 сом ахчан премии еннай

ШЕЛКОВСКИ РАЙОНА

РСФСР Госагропрома, РСФСР Нечерноземни зона Госагропрома, Российски Федераце гІолларча агропромышленни комплекса болхлой профсоюза ЦК бюро Сийлен дипломи 4115 сом ахчан премии еннай

ГРОЗНЕНСКИ РАЙОНА 1 МАЯ ЦІЕРАГІЧА КОЛХОЗА;

6345 сом ахчан преми а луш —

СУНЖЕНСКИ РАЙОНА «ПОБЕДА» КОЛХОЗА;

1540 сом ахчан перми а луш —

НАДТЕРЕЧНИ РАЙОНА «ГВАРДЕЙСКИЙ» СОВХОЗА.

550 сом ахчан премеш еннай —

Грозненски района «Ильинский» совхоза хьайбаш леладеча фермана;

Шелковской района «Гребенской» винсовхоза хьайбаш леладеча фермана;

Назрановски района «Маяк» совхоза № 1 йолча шурий фермана;

Шалински района «Московский» совхоза № 2 йолча арендни звенона;

Шелковски района «Красный пахарь» яхача колхоза шурий фермана;

Грозненски района «Горячеисточненский» совхоза чуоттадаь доахан дорстадеча арендии звенона;

Надтеречни района «Горагорский» совхоза жаІуй бригадана (вокхагІвола жаІу Ш. Дибиров).

Деза совгІаташ деннад республикай боахамашка хьалха латтача хьайбаш кхоабача 72 сага.

1989 — 1990 шера Іай дукхагІа фермай продукташ яхаран заготовкаш яран тІехь хьайбаш леладераша лоаттаьча социалистически яхьа итогаш яьй.

ХЬАЛХАРА МОТТИГ:

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома карара кара тела ЦІе байракх, яхье котваьнначунга йохкара легковой автомобиль («Жигули» е «Москвич») къоастаеш, еннай.

ШАЛИНСКИ РАЙОНА «КАВКАЗ» ПТИЦЕФАБРИКАНА ШОЛЛАГІА МОТТИГ:

КПСС обкома, НГІАССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома Сийлен грамота а луш, яхье котваьнначунга йохкара бос бола телевизори, видеомагнитофони а къоастаеш, хьалха дІадахача Іай даьккхачул дулх 2,6-ззеи тха 4 процентн дукхагІа даьккхача

НАУРСКИ РАЙОНА ЛЕНИНА ЦІЕРАГІЧА КОЛХОЗА

Ерригсоюзнии республиканскии яхьашка котбаьннараш даькъала бувцаш, белгалдаккха деза хьайбашка Іа доаккхийташ, хьалха дІадахача Іай даьккхачул кІезигагІа дулхи шуреи Ачхой-Мартановски, Гудермесски, МагІалбика, Наьсарен, Ножай-Юрта, Шатойски районашка даьккхалга.

Шура луча доахаиеи коа тІарча оалхазарийи продуктивность лохъеннай Надтеречни, Сунженски, Шалински районий колхозашкеи совхозашкеи.

Дулха республикански фонде дулх дІачудалара паччахьалкхен казак кхоачашдаьдац Гудермесскии Наьсарени районаша, шура — Ачхой-Мартановски, Ведана, Гудермесски, Наурски, Наьсарен, Сунженски, Шалински, Урус-Мартановски Грозненски районаша.

СУРТА ТІА: аьрдехьара аьттехьа Грозненски района «Куларинский» совхоза дикагІбола дояркаш М. Аминмурзиева, П. Батиева, Нохч-ГІалгІай АССР халкъа депутат, Къахьегама Цlеча Байракхеи Знак почетеи орденаш йола, къахьегама ветеран, КПСС райкома член З. Шахгириева, Грозне хиннача хьайбаш леладерий слета юкъе дикъа лаьца С. Умарова.

ЙОАХАРАШ ХЬАЛ МА ЛУВЦА

ДОТТАГІАЛА ЮКЪЕ ХІАМА ХУВШАРГДАЦ

Корта бохабу малараш меларах дикадар хьадаьнна моттиг яц цхьаннахьа а. Из геттара хилаиза даргдоаца хІама санна шуна малар оттадеш дукха моттигаш нийслу. ХІаьта саг йоагІача йодача хана-м магІа баьрчче латташ махулий из дукхагбарашка.

Цудухьа Іалаьмате дукха моттигаш нийсъенний хьоалчагІа деча хана малар тІа гІолла латар-тохар долаш, нах эйхьаза боалаш.

Иштта хилар дукха ха йоацаш Шелковской района цхьан юрта а.

ХьоалчагІа деча хьагулбенна, дуаш-молаш багІача нахах дика кеп хинна ши зІамсаг шоайла яппараш е волавеннав. МассагІа хул бехача наьха дувца. Цхьацца пайда боацача хІамаш тІа гІолла латар-тохар а хиннад цига.

Цхьаннена а къайле яц, из саннадар нийсделча тайп-тайпарча оагІорахьа, шоашкара доацараш ІотІадетташ, йоахараш дувцараш дукха нийслу. Цхьабараша шоашта хилча бакъахьа хеттача тайпара а дувц.

Укх тІехьаре хана дукха гучабувл деррига а нийслуш мел дола харцахьара хІамаш къамий гІулакхаща дувза ловраш.

Из санна дар хилар укхаза а. ВІашагІа лета ши зІамсаг цаІ — ногаеци вож — нохчои хиннав. Цу деша ко догІа ловраша цу шин къаман юкъе гоамал йоландаь нийсденнад из хІама, аьнна арадаьхадар хабараш. ХІаьта дувцашо, гаьна мадоалий хІама. Иштта из айдалийта ловраша йоахараш юкъедаьхар цу гІулакхa.

Амма, халкъа маькарло, хьаькъал, гІулакх цхьанна хІаманга цІаккха а дохаденнадац е доха а лургдац. Иштта хилар укхаза а.

Ногайций а, нохчий а, эрсий а къамах болча бокккхийча наха, Іалама наха, кхалнаха, кагирхоша теркамга лаьцар из хІама.

КІал кІийле а йоацаш, дувцаш долча йоахарий овла хоадабе лаьрхІар цар. ХьаоарцагІа а баьнна, из латар-тохар хиннача наха юкъе машар бир, гІулакх гаьна далийтанзар.

Бакъдар ала доагІа, из дов да, яхаш дувцача цу конфликтал массайттаза доккхагІа даь хьалхьоадаьча хабарий хир доададара дикка къахьега дийзар Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета а.

Шелковской районе баха а нахаца кІоаргга болх беш а хилар, вай Лакхехьарча Совета Председатель Д. Г. Завгаев, КПСС Нохч-ГІалгІай обкома секретарь А. Д. Яндаров, къаман политикахи къамашта юкъерча гІулакххехи йолча Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета массазарча комиссе председатель А. М. Бугаев, Лакхехьарча Совета отдела заведующи Ю. А. Айдаев, парте обкома къамашта юкъерча гІулакхий отдела заведующи М. А. Дадуев, кхыбараш.

Цу гІулакхага ладувгІаш, цига беча балха юкъе айхха дакъа лоацаш яр республика Лакхехьарча Совета Президиум а.

ГІулакх лоарзагІдалар, хІама нийрчадалар ловш болча цхьабарашта хетар хиланзар цига е хила йиш а яцар. Дукхача шерашка вІаши эздий гІулакхаш а леладеш, дикан тІа, вон тІа а латташ, юкъе барт, тешам болча нохчийи ногайцийи халкъашта юкъе цІур боларугбац цхьаннена а из цІаьккха а бакъдир хІанз йоахараш хьал ца лацаро.

Нохч - ГІалгІайчен бусалбадина управлене муфте Газабаев ШахІид-Хьажи Грозне вІашагІкхетар хилар бусалба ди лелабеча ногайций объединене викалашца, цун председатель С. Эльгайтарова а волаш. Цига дийцар Шелковской районе дахача къамашта юкъерча гІулакхех дола дешаш а дІахойодача хана уж тоадара наькъех а.

ВІашагІкхетаре мел хиннараш цхьатарра уйла йолаш бар. Цар кхетадора даим бартаца даьхача ногайцийи нохчийи халкъашта юкъе цхьаккха а ийрча гІулакх хила йиш йоацилга.

ХІаьта иштта белгалдаьккхар къамашта юкъе юкъехна, цІур болла гІертачоа цІенхаштгара духьале елга а цунна ловр чакх ца доалийталга а хІара бусалба сага декхар хилар.

Массавар раьза а волаш, кхайкарал тІанийцар Нохч-ГІалгІайчене мел бахача беррига бусалба наха.

Цига лаьрхІар 10 августе нохчийи ногайцийи халкъий барт цаІ хилара, доттагІала тІехьа торжественни хьале ламазаш а дуІаш а ден ламазашта лаьрхІа юрта хьалдеча шен хьалхара кхера биллен.

Цига дакъа лоацаш хургба Ставропольски краера, Дагестанера, Астрахански областера, Мосвера, Уфара динах тешаш бараш.

НОХЧИЙИ НОГАЙЦИЙИ ХАЛКЪИЙ БУСАЛБА ДИН ДУХОВЕНСТВА ВИКАЛИЙ КХАЙКАРАЛ

БисмиллахІи рахьмани рахІим! Вежарий — бусалбаш! Шуга кхайк Нохч-ГІалгІайчен муфтий ШахІид-Хьажеи негІий бусалба наьха объединене викалаши шоай председатель Эльгайтаров Салтук Сайтали улы шоашца а волаш.

АллахІа духьа, кхоанен духьа вай халкъашта юкъе машар хила беза. Исторически дегІаахаро тешал ду нохчийи негІийи халкъий вошала, доттагІала хадаргдоаца бувзамаш хилара. Вай цхьан нана-лаьттан бераш да, озалехьа денз Тийркаца дахаш да, — аьтта оагІорахьа нохчийи аьрда оагІорахьа негІийи, декъа хІама дац вай. Шелковски района Луговой юрта хинна бохам бІеха Іатта хинна тІабуж шинна а халкъа. Из Іатта тІерадІаяккхар нийсхон гІулакх да. Дийдалийта йиш яц, вай даьша маяхкара, шийн ираз кхычун ираз доадеш хьиде мегаргдоацилга. Долла хІама де деза тІехьа тІайоагІача хана вай халкъашта юкъе цу тайпара халахетар ца далийтара, НегІий ара чІоагІа бола машар хила беза.

Бокъонаш лораеш йола советски органаш декхарийла я Луговой юрта хиннача довна бехкебараш хьагучабахара долла хІама де.

НАЬСАРЕРА ЯЛАТАШ

Каст-каста хулача йоачаша новкъарло йой а шоаш кхедаь ялаташ чуэцара гІулакх тІехьа ца дита гІерташ къахьегаш ба наьсархой.

Хувцалуш боагІа лакхехьарча а лохехьарча а производственни подразделенешта юкъера экономически бувзам. ХІанз ахархочо йоахайса хьадеш долча рузкъаца эгара хьалха се Іалашвергва аз, тІанкха совдаьнна рузкъа шуга дІакхоачийтаргда. Иштта я ахархочоа тахан перестройко енна бокъо. Цу бокъонах баха-лела гІерт Наьсарера ахархой а.

Эгара хьалхара тха визит хилар «40 лет Октября» яхача совхозе. ХІана аьлча, районерча совхозашта юкъе эггара безагІа бола мухь цун «гибоал» каболча ялашка диллача (хьажкІаш, коартол кхыйола культураш-м вай ювца а ювцац) 2660 гектар совгІа дола лаьтта дІалаьца дада дошо бос болча кІеи мукхеи кхаш. Доаккха кха да из, къаьстта укхазарча технически низага диллача. Ткъаьи итт комбайна оардалургди иззала ялат графиках лаьрхІача итт-шийт дийнахьа? Дика дар, нагахьа санна цу комбайнаша «сахьато» санна массена а болх боре. Бац. Сец е зІи хьади, е цхьацца фент Іоеже. Дукха хул бахьанаш.

Юкъера лаьрхІача кхо-йиъ комбайн саце латташ хул дийнахьа. ХІаьта а ала деза: болх беш йолчарах дизза «хьацар» доакх комбайнераша. Царех эгара чІоагІах «хьацар» доахарех ба йоккха практически опыт йола комбайнераш Келигов Урусхан, Теркакиев Ахьмад, Зурабов Къурейш, Дзауров Осман кхыбараш.

Комбайнай «турбашта» кІалаувташ я 40 совгІа автомашина. Низткъало я царна, хІана аьлча низ болаш ба хІара гектара луш бола мухь: мукх — 27 центнер, кІа — 30—32 центнер. Совхоза теха госзаказа план — 1200 тонн кабола ялат да.

— Мел лургда оаш? — хет оаха совхоза керттерча агрономага Чумаков Мухьмадага.

— Шин план яла йиш йолаш да хьагуш дола сурт, — аьлар цо. — Юкъера лаьрхІача тха кхашкара Іаьдалга кхоачаргда — 2500 тонн ялат, вешта аьлча шин планал совгІа.

ХІама ца эцшаш цу тайпара сурт дар тхона «Назрановский» совхозе. БІаргадейнар а. Газет дешараш йовзаш хила мег цу совхозерча арендатора Озиев Сайпудина цІи. ХІана аьлча дукха вийнав из газета мугІараша, аренда инициатор хиларца а хІаьта ший лаьтташка лакха хьувкъамаш кхедарца а.

ХІанз а да цун кхаш цецваллала тоаденна. 400 гектар лаьтта дІадийна кІа Іалаьмате дика хьийкъад. Сайпудин ше а цецвувл. Тамаш а яц: 40 центнера гаргагІерт хьалхарча гектарий ялата цифраш.

Иштта дика хьийкъад арендатора Бабакиев Хьажмурда, кхыча арендаторий кхаш а. Хьажмурда гектара, масала, 35 центнер кІа лу.

Иштта да Наьсарера укх шерара ялаташ.

М. КАРАЕВ,
М. МУХТАРОВ.

ІАЛАМИ ВАЙИ

ДОШО ХЬАСТАШ

Цкъаза кран хьайийла, шийла хий молача хана дагайоӀх вайна вайнаьха кхоарга гІувнаш. Мича яхай уж хІанз? Наьсар - Керте хьалха цхьа гІув яр вай СибарегІара цІадаьхкача хана «дийна» йиса. Цу гІувна гонахьа карт а яь, (къона дІаегІача гаьна гонахьа еш хул-кх цу тайпара чІоагІале). Из карт яьча воккхача саго оалар цу гІув чура хий дахьа баьхкача кхалнахага: «ЦІагІа шоашта дІачуяьхка кранаш тоъаций шоана, йита са гІув».

Из воаккха саг хІанз воацаш ва, гІув а йоацаш я. Уйла ца йича валац цу деша. ГІувнаш, миха-хьайраш, хин-хьайраш, говра - вордаш, марсаш, говраш - вайла Іовдалах хиннаб вай дай? Цар «Іовдалал» хиннай — шоаш бахача моттигерча хьалашка - хьашташка хьажжа шоай ков-карт лелае а дезал кхебе а. Ала деза: таханарча тІехьенал уж котхинналга. Дуккха ба вай дийша нах, профессораш, тахан а вай доккха сий деш болча вай даьшта юкъера корайоагІаргья вайна цу тайпара сийрда цІераш. ХІаьта а вай ювцаш йола гІув йоккхача дакъа лаьца молла, цу хана бусулба а кераста а дийша хиннача Зангиев Габиса цІи ца яьккхача Іелац со. Цул совгІа, вай республика исторически документаш тІа а хьоаву из юкъ-юкъе: цкъаза ІотоІавеш, цкъа айвеш (цу ханашка а хиннад тахан вайна гуш дола «цхьаІ Іочувахийта, шоллагІвар хьалваккха яха сурт». ХІаьта а из дац тхо ала гІертар. Тхона дагадоаллар цо даь васкет да: са тІехьенаш, гІув лораелаш.

ТІехьенаша уж гІувнаш мишта лораю вайна гуш да. Вай СибарегІа Іодахийтачул тІехьагІа царца баь тІом-м бувца а безац, жинаш доахк цар чу, дІакъовла еза яхаш, нувхаш, еха кирпишкаш чуетташ дІакъайлай уж цу хана вай моттигашка баьхача цхьаболча чиновникий пурамца.

Из истори да. Дийцача бала пайда-м бац цох. ХІаьта а таханарча наьсархой хин Іалашонга хьажача харцахьа-м хургдацар гІувнашкара хий кІезига-дукха вайна юкъедаьлча.

Цкъа-лета, вай долаш дола хий кхом а беш, леладац вай, шоллагІ-дале, цун мах, цун сий де а хац. Ширача замашкара доагІаш да укх тайпара дешаш: «Лаьтта — дошув, хий — «жовхьар» Хий дезагІа лархІар деций из? ДІахо: «Хий — йиша,— яьхад вай даьша, — цІи воша». Хий цІерал низ болашагІа да, яхалга да из.

ТІаккха вай воаш мел кхом, мел сий ду цу хина? Цу хьакъехьа дувца лов сона хий бахьан долаш района совхозаштен цу хана хиннача «Назраньмежрайводоканал» яхача организацени юкъе лаьтта дов. Совхозаша йоахар: «Ахча дукха доах оаш тхогара. Хин даьша йоахар: урагІ а пхорагІ а цхьаккха кхом боацаш оашош хий доедаш хилча киса кхейдача а хІама дац.

ХІанз Наьсарера хий кердача даь кара да — вешта аьлча, ПУЖКХ-на. ХІаьта а хица лелаеча киловзала Іаяха дукха эргало хиннаяц. Совхозашта а хІаьта хий мел эшача кхыйолча предприятешта, организацешта юкъе, Іаяха дукха хувцаденна хІама.

«Назрановский» совхоза шийна а цун лаьтташ тІа мел ядача юрташта а (6 юрт улл цун доазон тІа) хІара ден-бус 2290 кубически литр хий эш. Цох мах бала беза. Цул совгІа, каст-каста гІод текха дезаш а хул совхоза договора пункташ телхаярэх а Іоухийташ хий дукха доадарах а. Хих доагІар а гІодах доагІар а дІалаьрхІача хІара шера дукха ахча дов совхоза кассера. Вай ювцача хана цхьан шера, масала, совхоза кассера 127750 сом дІадихьар хиво. Дукха дий? Дукха да. Иштта декхараша тоІаяьй совхозий «къамаргаш», «Бахача наха хьалхара а текх совхозо ахча», — аьнна хетадала мег газетдешарашта. Текхац. Ший кассера цкъарчоа дІалу, цул доаккхарашта дІалу, цул тІехьагІа нахагара доагІар хьагулду. Цу гІулакха лаьрхІа лелавеш шиъ саг ва совхозе, алапи а телаш.

Мел доагІа нахагара? Дагарде хала дац. Хьаэцаргья вай Аьлти-Юрт. Цо ден-бус «дІахьу» 269 куб. метр хий. ХІара кубах 15 кепиг лаьрхІача из хул — 40 сом 35 кепиг. Иззал да юрто хІара ди-бийса массаза доала хих дІатела ахча. Бетта цох хул 1210 сом 50 кепиг, шера — 14256 сом.

Наьсар - Керте шера дала дезар кхы а дукхагІа да — 29430 сом. Гамурзиево, Дошлакъа-Юрта дала дезар шера — 13536 сом, Барсуки — 12142 сом, Пхьилекъонгий-Юрта — 28296 сом.

Вешта аьлча, цу пхе юртара хьагул а даь, совхоза кассе шера Іодижа, а дезар — 97660 сом ахча. ХІаьта юкъера лаьрхІача хІара шера хьагулдер — 18000 сомал тІехдалац.

Юхедисачоа фу ду оаш, мишта метта увттаду? — хетт аз совхоза керттерча бухгалтерага Плиев Хажмурадага.

— Продукцега дІабодача маьха юкъе ухийт-кх, кхы фу дергда оаха, хІара саг суде а кхувлаш, из хьадаха вІаштІехь мичад.

Атта дац, налог йоккхаш санна, наьха наІар тІа а ухаш, из хьагулде. Сихха кхыбола никъ лаха безар-кх цу гІулакха.

Городерча цхьайолча предприятеша хина счетчикаш оттаяь шоашта. Уж латт автотранспортни предприяте, трикотажни фабрике, городской больнице, кхыча предприятешка, организацешка. Цох шоай тела деза ахча дага а доаллаш, ма хулла кІезигагІа хий доаде гІерт цу предприятей дай. «Назрановский» совхозе яц уж счетчикаш. Цудухьа дукха хий дов тІахьожам боацаш. Цу совхоза викал, депутат юкъе а волаш, вІашагІъеллача комиссе акт оттайир лийлхача турбех а йийла латтача кранех а Іеухийташ хий доадеш йола 11 моттиг белгал а еш. Из бахьан долаш совхоза 6790 соми 23 кепиги зе хилар.

Аьлти-Юртарча отделене ахкана доахан латтача лагерессц тхо. Йоккхача 40 миллиметр йолча турбах цахаддаш хий ух ний чу, ний чура лаьтта Іо а ухаш, такилг а даьккха, эри-ара дІаух из. Кран дІакъовла гІерт тхо. Яц кран. Гонахьа дІанхайка саг а вац. Дукха ха яр хьайбаш леладераш укхазара кхычахьа дІабаха.

Хьожаргда вай ден-бус из цу турба чура хий мел Іодода. Цхьан сахьата 8 кубически метр. Ден-бус — 192. Бетта — 5760. Ахчанга диллача, цу цхьан крано хІара бетта 856 сом зе ду совхоза. Цу дийнахьа тхона уж дукха бІаргаяйра йийла латташ: Тибехи тІа — шиъ, Сийнача-кхере — шиъ, Албаст-берчу — цаІ. Цул совгІа, дукха моттигаш нийсъелар лаьттан кІал ядача турбашкара хий Іоухаш а. Масала, Барсукерча отделене № 4 йолча бригаде йолха турбаш, 4-нахьара лийлха я. Цигара хьаухача хиво дерригa наькъаш толхадаьд.

Іай-м ден а бус а хий хьадетташ латта колонкаш ювцац вай, къаьстта шийлача хана. Хих ша бар кхераш наха шоаш йийле лэаттаю уж, цхьаннена а дІатІахьовзалургйоацаш кранаш дІачІоагІ а йий.

ВІалла кхом быц хих совхоза объекташка а бахача наха а, Улицашка латта хин колонкаш йохьъе ловш саг вац.

ЦаІ бежке воацаш-м хила йиш яц иззал зе! Совхоза-м ПУЖКХ-ас Іоткъам бора. Совхозо а бе мегаций цу тайпара Іоткъам хий зехьа доадеча наха: бригадай, фермай, кулгалхошта, юрташка бахача наха? Мишта доадейт сел дукха хий? Ден-бус кІезигагІа дой а, 15 процентага кхаччалца дов из. Нагахьа санна совхозо шийна эшар мара из ца доадоре шера цун кассера цох дІателача ахчах аханега кхаччалца дар юхе дусаргдар.

ДІахо, цхьаькха никъ а ба зе дар-м хац сона, цу хиво совхоза дикка пайда бергболаш. Каьхата лист хьалхашка а йилла, из никъ лаха 10 минут мара эшанзар специалисташта.

— Укхаза-м хила везац экономист а специалист а, — йоахар цар.

Цо яь расчеташ укх тайпара яр.

— Нагахьа санна «Назрановский» совхозо ши скважина йоккхе, — аьлар цар, шийна доазон тІа мел йолча юрташта а теачул тІехьагІа; тхона дала а хий хургда цупга. ХІаьта хІара шера цо тхона тела ахча ший кассе а дусаргда. Скважинаш йоахаш дІадодар шу далалехьа юхаметта а сттаргдар.

Хьежар со цар яьча расчеташка. Цхьа скважина яккхарга дІадода 30 эзар сом. Шиъ йоаккхаш — 60 эзар. ТІаккха хІанз совхозо хІара шера дІатекхар, вай лакхе аьнача тайпара, дукха ахча ма дий.

Хьаллаца еза-кх совхоза кулгалхоша из предложени. ТІаккха совхоза йиш хургья шоай механизаторий, хьайбаш леладерий дезала вІалла мах боацаш хий тела а кхыча нахагара хьагулду ахча кассе Іодехка а.

ДІахо, городе, юрташка гІолла дІа-хьа мел вахача яьн ухаш йола кранаш, хина сома кІедж хьаетташ латта колонкаш бІаргаяйча дог лазадсал.

Тхона хац, из гІулакх районе ца хьоадеш, ца айдеш хІана дитад. Юртсоветаш оарцагІа хІана ялац, хих кхом бергболаш, цох доккхал дерг долаш нах оарцагІа хІана бахац. Райисполкома теркам тІа ца бодаш дусаргдац из дош, аьнна хеташ язду оаха ер мугІараш. Лораде деза-кх дошо хий!

М. МУТАЛИЕВ,
М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корраш.

Кхачан продуктех

Тахан, хетаргахьа, массанена хов, сага унахцІено дуккхача факторех тийша йолга. Бе-башха доацаш хила йиш яц саг вахаш дола хьал: цо садоаха фо, буа кхача, мола хий, цунна гонахьара Іалам. ШоллагІа шу да централизованни йолаш хиларагІа тарра Нохч-ГІалгІай Санитарно-Профилактически объединене болх бу, республике ше хьожаш йолча пхе района объекташка лабораторни тІахьожам лоаттабелга шийна хьатІа а йица. 1990 шу доладеннача хана денз лаборатори кердача боахама механизма хьалашка болх беш я, комплексни бригада а лоархІаш. Цо йиш хилийтар къахьегама овсарле лакхъяра, балха моттигех рациональни пайда эцара чотагІа соахкарчул 15 процент дукхагІа тохкамаш де. Из бахьан долаш бригаде болх беча наьха къахьега бола материальни безам совбаларал совгІа, дукхагІа хилар лабораторни даннеш а. Цо йиш хулийт гонахьарча Іаламен кхачан продуктайи объективнии тешамен мах бе, кІоаргагІа анализ е, кІала кІийле йола гІулакхаш де.

Республике бахача наха мелача а кхачанга дІадохийтача а хин, кхачан продукташ дика-во хилара паччахьалкхен санитарни тІахьожам а лоаттабеш, белгалдаккха доагІа республике цу хьакъехьа этта хьал башха дика ца хилар. 1990 шера хьалхарча ялх бетта НГІАССР Санитарно-Профилактически объединене лабораторешa бaьча балха итогаша хьахьекхар «молача хин» 46,9 процент дола тохкамаш ГОСТО дІадехараш санна ца хилар, санитарно-гигиенически хьокхамаш маяххара дац. Из да Урус-Мартановски, Шелковски, Ножай-Юртовски, Шатойски районашта, город Аргуна луш дола мола хий. Молаш долча хица кораяьй дохьажа химикаташ, (хлорофос, гексахлорциклогексан). Уж кораяьй МехкатІарча, Тумсерча, Шотарча хьасташка. Дохьажа химикаташ йола стандартни йоаца пробаш техкача 4,1 процент хилар.

Укх шера хьалхарча квартале тха чІоагІа сатем боабеш хилар шура. Тохкам баьча пробех 12,2 процентаца хилийта йиш йоацаш дукха яр дохьажа химикаташи гексахлорциклогескани, вешта аьлча 11,7 процент, уж стандартни йоаца пробаш дІаязъяьй Шалински, Назрановски, Сунженски, Грозненски, Наурски. (Ленина цІерагІча колхозе), МагІалбика («Луч» яхача, Ахриевеи Горькен цІарагІча совхозашка) районий боахамашка. Цу хьагучадаьннaчоа тІагІолла ветеринарни службаца лорий тохкамаш дир шурица дохьаж хилара бахьанаш лохаш, из ца хилийтара де дезар белгалдоаккхаш. Из бахьан долаш шоллагІча квартале дикка кІезигагІа хилар шурийцара дохьаж.

Ахкана юккъе сомаши баьцадaараши геттара дукха хулаш хилар теркал а даь, бахача нахага йохкаш йолча юрта боахама продукцеца дохьажа химикаташ мел дукха я хьежар. 1989 шера хьалхарча ялх бетта цу продукцеца 8 процент яр уж, вешта аьлча хила магийтаръгьярел дукхагІа, хІаьта укх шера хьалхарча картале цу хана хинначул кІезигагІа хилар уж — 7,2 процент. 1989 шера юрта боахама продукце тохкам баьча образецашка 14,8 процент нитраташ корайир, вешта аьлча магийташйолчул дукхагІа, хІаьта 1990 шера хьалхарча ялх бетта 4-зза кІезигагІа хилар уж.

Дика йоаца продукци рынкен тикашкен лоаттаеча боахамий цІераш йоахаргья вай. Уж да «Овощевод» (свеклаш, морковкаш, хохаш), «Заря» (свеклаш) яха совхозаш, «Красный молот» объединене гІона бола боахам (саьмарсаькх).

Урус-Мартана, Наьсарен районий тикашка йохкаш хул бахача нахагара ийеш йола стандартни йоаца бІеха юрта боахама продукци, эггара дукхагІа свеклаш, морковкаш, хохаш. «Тепличный» совхозо эггара хьалхарчарца йохк ший моша продукци, бакъда хадданза тІахьожам-м лоаттабац. Укхаза дикагІа лерхІ сартификаташ а йоацаш шоай моша продукци сихагІа йохкилга. Укх шера царца нормал тІех нитраташ хиннаеце а, кхаьча продукци ханнахьа чу ца эцар бахьан долаш сернокисли цІаста дукха хилар царца.

Республика санитарни службас тІагІертта хьадехарагІа юрта боахама продукцеца нитраташи дохьажа химикаташи мел я хьажара лабораторни служба вІаштІехьяьккхай. Агропромага йица йолаш я нитраташ юста прибораш. Ветеринарни службас Грозне центральни рынка къайлача, павильоне тохк продукцеца мел нитраташ я, Санслужба лаборатори начальник ва технически Іилмай кандидат М. Арсанукаев, из лаборатори болх бе йолалургья Грозне центральни рынке, хІаьта цул тІехьагІа республика районний рынкашка а.

Укх шера май бетта республика Іалам лорадара паччахьалкхен комитето продукцеца дохьажа химикаташ йий хьожача службашца совещани йир. Ведомственни лабораторешь йохкаргйолаш решени йир цига. Нохч-ГІалгІайчен Санитарно-Профилактически объединене лабораторей кІийлен тІа болх беча лабораторей сотрудникаш Іомабу.

Бахархошкара Респотребсоюза заготконтораша хьайеча продукцена лабораторни тІахьожал а вІаштІехьабаьккхабац укх хІанзарча хана. Бакъда, из проблема а яшхаш я.

Заготконторашца договораш увттаю оаха продукцеца ядохимикатех дусаш дола хІама меллад хьажар духьа. Тахана а тІехьа чІоагІа ира латт уж хаттараш.

ДІахьажал- Сунженски райпищекомбината, Грозненски консервни завода продукци (масала, «Іажий-комсий мерза хий») хила йиш йолчул дуккха а совгІа сернокисли цІаста долаш я шийца. ХІаьта, Знаменски райпищекомбинато кийчду мерза хий «метафос» яха дохьаж юкъедолаш да. Иттаза, бІаьза цІенаха хица вІашагІэдича мара мала йиш йоацаш да из «мерза» хий. Кхы а дикагІа да, из вІалла а ца эцаш дитача.

Кхы а массехк дош «мерзача» хих. Кийчдара технологиталхаяро тоъал толхаю Урус-Мартановски райпищекомбината арахецача «Іаж», «Фанта» яхача, Малгобенски райпищекомбината арахецача «Тархун», «Серноводская» яхача напиткай дикал.

Вай ювца продукци вайна массанена а лаьрхІа кийчъеш я республика предприятешка. Вайл дукхагІа предприятеш шоаш хила еза продукце дикалах дог лазаш. Эцархо ха бокъо йолаш ва ше фу эц. Продукце дикал дІаеха бокъо йолаш а ва.

ХІаьта, продукци сага зене йоацаш хилийтар бегаш бе йиш йоаца декхар да, мах бер моллагІа вале а — завод е частник.

Санитарни тІахьожам лоаттабеча организацеша зем бу бІехъенна юртбоахама продукци ийдархошка кхоачаргъйоацаш, ядохимикаташцара болх боарамах тІехбаргбоацаш.

Ядохимикаташ боарамах тІехъяннaлга я гуча массаза доал, йоаггІаш йола Постановлени ю, продукци дІахо йохкара никъ хоадабу.

Шой продкуце дикал йовза безам болча кулгалхошца а, къаьсттача бахархошца а, договораш а увттаеш, ийдархошцара цар бувзамаш кхерамзленга даха кийча я тха объединене.

З. ТАТАЕВА,
Нохч-ГІалгІай Санитарно - Профилактически объединене чуйоагІача санитарно - гигиенически лаборате заведующи.

◆ ◆

Компьютерни бІаьшере хІанз дІайолалу, цул дукхагІа яхаргйола хІанзара цхьаккха техника а яц, аьнна хета тарлургда. Бакъда, из а йохаш я. ХІаьта из дарегІа тоалургйолаш яц. Иштта да из дегІадаьхкача мехкашка. Масала, компьютераши царна эша запасной оаткалаши Швейцаре лаха хала дац. Из иштта дале а, хІаман кхом беш волча дас дІакхоссаргья телха техникен цунна эша оатхалаши. Эггара хьалха корпус юхатоае мегаргья. Цо компьютераш тІара хьайоаккхаргья из тоаяра мегарг мел йола хІама.

Кейнтон—ТАСС сурт.

ТАЙПАН КХЕТАЧЕ

Тхьовра хьалха тайпан юкъе цкъа а шозза а яхар мо зуламаш дувлаш моттигаш нийсъелча, боккхагІбараш хьагул а лий, кхетаче еш хиннай, моллагІа а тІакхаьча хІама нийсача оагІорахьа дІанийсдеш, бе безачоа човхам беш, кхетам луш хиннаб.

Бакъда, дукха ха яр цу тайпара хІамаш дицденна вайна юкъера дІадоалаш доагІа, цхьа дика-во тІаІоттаделча вІашагІкхете а, хьалха хиннача тайпара дацар из.

Бкаьда, укх тІеххьарча хана дукхагІа кхувда баьнннаб нах халкъа гІулакхашка, Іаьдалашка.

Дукха ха йоацаш йоккхача Ачалкхе вІашагІкхийттабар, массе миІнигашка бахараш хІана бац, аьнна бола Бекакъонгаш. Из цІаьхха дагадехa хІама дацар. КІоаргга уйла а яь, Баканаькъан керт-кертерча наха дагаеха съезд яр из.

Вай мел дийцача, а халкъа судал чІоагІагІа суд ч халкъа кхелал чІоагІагІа кхел а хила йиш яц сага, моральни оагІонгахьара аьлча.

Из дика кхета а деш, Нохч - ГІалгІайчен бархІ юрта бахача Беканаькъан боккхагІболча, наха сийдеча, лоархІача нахаца дага а баьнна, вІашагІделла гІулакх дар цар лаьрхІар.

Съезда ден повестка латтар кхаь дешах: І. Беканаькъан дай сийлен гІулакхаши Іаьдалаши ларде а лувцаш, кагирхошта кхетам лулгах.

2. Беканаькъан тайпаца дувзаденна дола къовсаме дешаш къестадара массазара а комисси вІашагІйоллараx.

3. Беканаькъан тайпан хьалхарча съезда васкеташ тІаэцилга.

Цу съезде дакъа лоацаш вар 450 саг. Шоаш оттадаьча хьалхарча дешах лаьца харц гІулакхаш дІадоахилга дехаш, кагирхошка кхайкарал а деш, къамаьлаш дир Экажкъонгий - Юртарча Баканаькъан Кермас, Беслана, Ислама; ГІаьзе - Коарча Беканаькъан Саварбика; ТІой-Юртарча Мухтара, Мухьмада, Исакха, Назранерча Абубакара; Грозерча Махьмад-Сале, Ачалкхерча Іумарас, ГІаьзмахьмада, Сосаркъас, кхы дуккхабараша цвха.

Эггара чІоагІагІа нравственни кхетам балара маІан долаш а теркам тІаозаш а дар съезда лаьтта шоллагІа дола дош. Укх тайпарча бархІ кунктах латтар из:

Беканаькъанах хьаваьнна хІара саг кхыча нахаца эзделцеи гІулакхацеи хила веза.

Из тайпан цІи лелаеш мел волчо ший дикача оамалащцеи гІулакхащцеи Беканаькъан тайпан цІии сийн айде деза.

Цу тайпан хІара дезалерча даьшеи ноанощеи шоай тІехьенна дай хоза, эздий Іаьдалаш Іомадолда, хІара дезалхочунга юкъера лаьрхІа йола дешара заведенел лохагІа доацаш дешийталда, царна культура, воккхагІчунца а кхыча моллагІчунца а эзделаца хулга Іомадолда.

Тайпах болча кагирхоша а, йиший къонгаш, мехкарий лоархІаш болчар а Беканаькъан тайпан сий лохдергдола гІалаташ шоашкара ма дувлийталда.

Наркоманеца къовс а м лоаттаболба дерригача тайпана а.

Нагахьа санна тайпан сий доадергдола лакхехьа дувцачарех хІама шийна карагІдалийтача сага коа дика-во денача цхьаккха а Беканаькъан саг ма гІолла, хІаьта венна саг дІаволла бахараш коа дІачу ца болхаш, кашмашкара юха а берзалба, иштта кхыдараш а.

Съезда гулбеннараша вий кхайкайир вай вахарца тарлуш доаца, тайпан а общества а сий доадеш дола харц хІама шийгара доалийтаргдолча Беканаькъан тайпах волча сага.

Из деррига а цаІ санна массавар раьза а волаш, тІа а ийцар съезде.

ХІаьта съездо вІашагІъеллар тайпан юкъе а арахьарча нахаца а тоссадечна довнаши цатоамаши къоастадара йола комисси. Комиссе председателалла хержар Беканаькъан Махьмад - Сали. Цу комиссена чубоагІа тайпан юкъе а наха а лоархІаши сийдеши бола нах: Беканаькъан Идрис, Малсаг, Сосаркъа, Ахьмадхан, Зандакъе, кхыбараш.

Цхьаккха а шеко яц духхьал съезд яьча гІулакх ца а дуташ, из болх шоаш малархІара цар дІачакхбоакхе тайпа нравственно, морально, духовно цІенлургхиларах, вайнаьха эздий Іаьдалаш царна юкъе дийнлург хиларах.

Из съезд ший тайпара лоархІам болаш дола хІама а хинна, дІаоттаргья дерригача гІалгІай халкъа юкъе.

Тахан догдоахилга я кхыча тайпаша а из эздий, доккха маІан дола гІулакх хьалоацаргхиларах, цунца цхьана дай хоза гІулакхаш, эхь-юхь йолаш хилар, сий, эздел къонача ноахала кІоаргагІа довзаргхиларах а царна вай дукхагІа тІадерзаргхиларах а.

Шеко йоаццаш къаман барт-цхьоагІо а чІоагІъергья из санна долча дикача гІулакхаша.

ХІаьта, хІанз цох съезд аьннадале а, хьалха вай даьша кхетаче салаш хиннад из санначех.

ГІалгІайчене шерра даьржа а хиннад из. МоллагІа чоалхане хьал тайпан юкъе нийсделча боккхагІбола, хІамах дикагІа сакхувш бола нах вІашагІа кхийтте кхетаче еш хиннай.

Из эздий гІулакх юхадийнде доладаь Іалаьмате дика да, хІаьта кхыча тайпаша хьаллаьцача чІоаггІа бакъахьа а да.

Ва воаш ца тоадича вайна юкъера хьал тоаде саг воагІаргвац. ХІаьта из тахан массавар оарцагІа а ваьнна тоаде дезача дІа а кхаьчад.

Цхьаннена а къайле яц, укх тІехьарча шерашка хьалха вайнаха юкъе ца хинна корта бохабу малараш мелилгал, наркомани, «рэкета» яха хийла кагирхой юкъеозаш дола бІеха хІама, «Металлист» а кхыйола а тайп-тайпара сага сибат доадеш бола гІирс бувхабеш йола кагирхой организацеш, кхыдола сий доадеш дола гІулакхаш чІоаггІа даьржа хилар.

Цу тайпара хІамаш овлангара дІадоахалургдац нравственни хьал тоадарца, наьха уйлеи нигати хувцарца мара. ХІаьта вайна махарра, из дикагІа дулургда саг ваьнача овлан тІара, цун тайпангара, цІенгара дІадоладича.

Х. ГАГИЕВА.

ВЕТЕРАНАШЦА ДАГАДУВЛ

Нохч-ГІалгІай АССР-а Лакхехьарча Совета председатела Д. Г. Завгаева тІемеи къахьегамеи ветеранашца хинна вІашагІкхетар

Таханарча дийнахьа тІехьатетта йиш йоацаш, кхоачашде дезаш да вай республике социальни, экономически, экологически хьалах, иштта кхыдсла дешаш а.

Цу хьакъехьа НГІАССР-а Лакхехьарча Совета председатель Д. Г. Завгаев дагаваьлар партеи, къахьегамеи, тІемеи ветеранашца. ХІана аьлча, цар вахар хьокхам хиларал совгІа, йоккха балха опыт йола хьехамчаш ба уж. Царна юкъера цхьабараш хІанз а хьинаре къахьегаш, обществана пайдане болаш ба.

ВІашагІкхийттарашца шийкъамаьл дІаодоладеш Д. Г. Завгаева белгалдаьккхар республика кулгалхой нахаца дагабувлилга традици а хинна дІаэтталга. — Тахан вай теркам тІабахийта беза, аьлар цо дІахо, — XXVIII съезда решенешта пропаганда яра а уж кхоачашъяра а долча дешашта.

— КПСС съезда итогех керттерадар парти дІа-юха къоастае ловш хиннача цхьабарий питам вІаштІехьа ца балар, бакъболча коммунистий барт цаІ хилар, уж котбалар лоархІ аз, — аьлар дІахо Д. Г. Завгаева.

— Перестройка никъ бакъбеш, хьал а лоацаш, съезде белгалдаьхар динза даргдоаца керттера дешаш — аьлар Нохч - ГІалгІай Лакхехьарча Совета председатела, — уж да, юрташ дегІайоалаяр, керда союзни договор кийчдар, потребительски рынкера хьалаш тоадар, мехка дисциплинеи порядоки чІоагІъяр.

Парте ший керттерачарех цхьа декхар лоархІ кердача Уставеи съезда Программни заявленеи кІийлен тІа болх эргабаккхар, практически гІулакхашца общесте авангард караерзаяр. Парте низ командаца бац, адамашта кхетам а луш, шийна тІехьабахарца ба.

Д. Г. Завгаева вІашагІкхийттарий теркам тІабахийтар республике ира латтачарех цаІ социально - экономически проблема хилара а цу хьакъехьа Нохч - ГІалгІай правительствос деш дслчунна а де лаьрхІачунна а.

Къайле яц, хьабе болх боацаш вай дукха нах лелалга. Цу хьакъехьа цхьацца таро е а гІийртад вай. Масала, цІагІа белхаш дайташ, кагий производствaш хьаеллаш. Цул тІехьагІа, шоана махара. Йоккха гІишлош — биохимически, аккумуляторни, шинни заводаш — хьалъе лаьрхІа дар. Уж заводаш экологически хьакъехьа наха зене хургйолга кхета а даь, хьалъелга сецадир. Республика кулгалхоша из проблема кхоачашъяра тІадерзадир электронни промышленноста министерствонба чуйоагІаш йсла массехк цех вай республике Іойилла. Царех цхьаяраш укх шера болх бе дІайолаялийта лерхІаш я. ДукхагІа долча даькъе нах бахача районашка, юрташка хургья уж цехаш. Беза мах бола продукци ара а хецаргья цар. Уж предприятеш экологически хьакъехьа бахача наьха унахцІенон зене яц, цул совгІа, хІара сага алапи юкъера лаьрхІача 250 сом хургда, бІарччача республике 180 сом долча.

Республика кулгалхоша цІенхаштта уйла тІа а яхийта, кхоачашду наьха унахцІено лораяра дола дешаш. Иштта, юрташка хьалъеш я аптекаш, фельдшерско - акушерски пункташ, амбулатореш. Цунца цхьана теркалдаьд кадраш кийчъелга а. Мехка медицински лакхера дешара заведенешка конкурса юкъе а воацаш 170 саг вай республикера деша дІахьожавергволаш моттигаш яьхай, цул совгІа, 150 саг дешаш хургва г. Грозне хьайийллача медицински факультете.

Иштта дийцар Д. Г. Завгаева промышленностеи юртабоахамеи продукци, хьалха санна а доацаш, мехка кхыча регионашка республика совъяьннар мара дІакхухьийтарг ца хиларах.

Жилищни проблема кхоачашъяра дола хувцамаш хиннад республике. Предприятей средствахи капвложенеи чотахи карарча ах шера, дІадахача шераца нийсдича, наха дІаянна фусамаш кхоза дукхагІа я. Иштта юрташка ялхазза дукхагІа цІеношхьалде лаьрхІа да.

Ветеранашца хиннача вІашагІкхетаре дІахо дийцар, торговле хиннача хувцамех.

Иштта лоархІам болаш да, вай республикера общественно-политически хьал доханза хилар. Цун бахьан да бахача наьха сакхетам лакха хилар, цул совгІа, моттигерча Іаьдала органий, ди лелаберий, къоаной теркам машара тІехьа массаза а латтилга.

Боккхача безамца вІашагІкхийттараша ладийгІар Д. Г. Завгаевга. Президентски совете ше йоалаяь предложени ювцаш. Союзни договора кІал кулг яздалехьа цхьацца долча къамий а гІалгІай а автономи юхметтаоттаяра дола дош дар цо къаьстта хьалъйайдаьр. ГІалгІайчен автономи хьаяра хьакъехьа ше чакхбаьккхача хоадам болаш балхах а дийцар Доку Гапуровичас.

Цул совгІа, цо белгалдаьккхар М. С. Горбачева а, Б. Н. Ельцина а из дош кхетадеш хилар. Заводской района тІемеи къахьегамеи ветераний совета председатела М. А. Пицхелауре ше къамаьл деш чІоаггІа пайдане лаьрхІар XXVIII съезда балха юкъе дакъа лоацаш Нохч-ГІалгІай партийни организаце коммунисташа даь гІулакх.

— Ветеранаш кийча ба, — аьлар цо дІахо, — съезда решенеш кхоачашъеча дизза дакъа лаца.

ВІашагІкхийтараша дег тІара баркал аьлар Д. Г. Завгаевна цо баьча хоамах.

Цига дакъа лоацаш вар КПСС обкома секретарь А. Д. Яндаров.

АЬШКНАЬКЪАХОЙ ДИ ДЕЗДЕШ

МОВХЬАШ ПЛАНАЛ СОВГІА

Вай мехкарча аьшканаькъашкара хьал довзаш да. Аттачарех дац из, къаьстта мухь дІа-хьа кхахьарга диллача. Цудухьа, тхоашка доагІача даькъе из хьал аттача даккха гІерт тхо, Наьсарера аьшк-наькъахой. Тхоай балха ритм ца йойташ хьадоагІа тхо ер шу доладелчахьа.

ХІанзза дІадахача ах шерарча хьокхамий цифраш укх тайпара я. Цу юкъа планах тІа а бетта тхоай станцера дІабахьа безаш дар тхо 47107 тонн халкъа-боахама мухь, дІабахьийтар ба — 57676 тонн. Вешта аьлча, план кхоачашъяьй 122,4 процента.

Во дац тхоаш долча хьабена мухь Іо а боасбаь потребителашка дІакхочийташ беча балха хьокхамаш а. Планах 1200 вагон мара йоасъе ца езача оаха йоасъяьй 1350 вагон.

ДІахо, тха балха чІоагІа лоархІам болаш хІама да хІяра вагоначу ма хулла дукхагІа мухь чубахийта хьажар. Статистически юкъера лаьрхІача хІара вагонатІа боттача мухьа дозал 47,5 тонн хила еза. ХІата а юкъ-юкъе нийслу мухь дукхагІа ботта йиш йола таронаш. Цу таронех оаха пайда а эц. Масала, аз ювцача юкъа духхьала цу таронех пайда а эцаш юкъера лаьрхІача хІара вагона тІа 50,5 тонн мухь а ботташ 68 яьсса вагон совъяьккхай оаха. Уж тхона дикка накъа а яьлар: цар тІа а бетта 3420 тонн мухь дІабахьийтар оаха потребителашта.

ДІахо, «ха — дошув» оалаш да. Аьшка-наькъ тІа миссел хІара минота «дошо» йола моттиг лаха хала да транспорта магистралешка. Цу хьокхамах а кІезигадукха пайда эца вІаштІехьдоал тха. Масала, хІара вагон йотташ-йосъеш планах дІаяхийта езача ханах пхийт-пхийт минот ха кхою оаха.

Уж толамаш оаха доах наьха хьинарца, цар кулгашца, цар творчески хьаькъалца, дисциплинница. Дукха ба тха коллективе шоай професс сий цу тайпарча оамалашца лакха лоаттадеш бола нах. Берригаш ца бувце а царех массехк сага цІи яккха лов сона. Уж ба станце дежурни Тимурзиев Тимур, мухь дІа-хьа эцаш вола приемосдатчик Арчаков Махьмад, локомотива машиннисташ Евлоев Ваха, аТлдыкин Владимир кхыбараш. Царех доаккхал ду оаха, хІана аьлча шоай болх-моттигаш ларттІа лелаярал совгІа кхычарна а хьокхам лу цар.

М. ХУЧИЕВ,
Назранерча аьшкнаькъа станце начальник.

МОТТИ КЪАМАН КУЛЬТУРЕИ

(Iилманхочун уйлаш)

Литературни мотт исторически хьахулаш, лаьрхIа тоабаь нийсбаь, кхебаь, ший нормаш, образецаш йолаш мотт ба. Образецаш, нормаш хул фонетике, грамматике, лексике. Къамаьл дечо фонетически, морфологически, синтаксически е лексически норма Iалаш ца йича, ладувгIараша е къамаьл хозараша из цу сахьате зув. масала, фонетически норма йохаю, **хIама** ала дезача, **хьама е хама** аьлча (ишта ала тарлу бераша е гIалгIай мотт акцент йолаш бувцараша); **цаI** ала дезача **цаъ** аьлча; морфологически нормаш йохаю, **истий** ца оалаш, **сесагаш**; кхийттав ца оалаш кхийтав аьлча; синтаксически норма йохаеш я ер предложени: «аз деш книжка», «аз книжка деш» ала дезача и. кх. а.

Нормаш (образецаш) литературни боацача метта а нийслу, бакъда литературни метта нормаш (образецаш) дукхагIа а, чIоагIагIа эттаяьнна а хул. Уж грамматикашка а, словарашка а дIаязъяь, лаьрхIа школашка, вузашка Iомаеш, хьехаш хул.

Халкъа литературни мотт хилара йоазув эш. Йоазув доацаш литературни мотт хулаш бац. Литературни гIалгIай мотт хьахиннаб, гIалгIай йоазув даьнначул тIехьагIа.

ДегIабара гаьнабаьннача литературни метта ши форма хул: йоазон формеи багах бувцача метта формеи (лебара форма). Эрсий мотт дика ховча гIалгIаша — билингваша (билинг оал тоъал дика ши мотт ховча сагах) дика хов, эрсий метта цу шин формой шо-шоай башхалонаш йолга. Цудухьа, къамаьл деш, йоазон мотт лебича товш дац (масала, товргдац лор волча венача унахочо: «Доктор, мои глаза нуждаются в лечении»,— аьлча). Вешта а товш дац: йоазон метта ца доагIа дешаш, формаш лелаелга, масала: «У девчат рост прекращается к 18 — 20 годам».

Ший хана А. С. Пушкина яьхад «слуга, метущий комнату» (причастни оборот) йоазон меттаца мара тац. Литературни метта истори, традицеш йIаьхегIа мелий царна юкъера башхалонаш а белгалагIа хул.

ГIалгIай литературни метта истори дIаьха дац, цудухьа цун йоазон меттеи дIабувцача (лебара) меттеи юкъера башхалонаш селла чIоагIъеннаяц, бакъда йолаш-м я. Масала: ер дешаш дукхагIа йоазон метта лел: бехктокхам, къахьегам, кхоллам, соцам, юрта боахам. Ераш дукхагIа дIалебеча метта лел: кегар, гIурт, Iунал, киловзал.

ДегIабенача литературни метта тайп-тайпара стилаш хул: Iилман, публицистически, канцелярски, художественни. Уж шедараш гIалгIай метта айтта даьннадац. хIана аьлча, гIалгIай метта делопроизводство а яц, дукхагIа дола Iилмаш а (филологи мара) дац. Бакъда гIалгIай литературни метта исбахьлен стиль, Iилман (филологен), публицистически стилаш я. Царех тIехьара шиъ советски заман хьахиннай.

Литературни мотт дегIабоагIаш доккха гIулакх ду исбахьлен стило. Цу стила образецаш еннай Беков Тембота, Мальсагов Зоврбика, Мальсагов Дошлакъас, Мальсагова Фатимас, Муталиев Хьажбийкара, Зязиков Бахьауддина, Чахкиев Капитона, Чахкиев СаIида.

Вайнаьха литературни метташ дегIадоагIаш дукха новкъостал даьд эрсий метто. Эрсий меттара даь таржамаш бахьан долаш, дукха тайп-тайпара керда дешаш даьхкад гIалгIай метта юкъе: эрсий дешаш, эрсий меттара хьатIаийца дешаш, эрсий деша санна, гIалгIай деша керда маIан тIаэцарца (семантически кальках), хьадаьха гIалгIай дешаш (калькаш). Царех дукхагIдараш метто тIаийцад, вожаш юкъера, метто тIа ца лоацаш, диценна дIадаьннад. ХIаьта цхьадараш дукхагIа публицистически стиле лелаш да. Талмачал де дукха хIама эш: Шаккха а мотт кIоарга, дикка хар, юкъара культура лакха хилар, хоза бувцача метта, деша «чам» бовзаш хилар, тоъал Iилман грамматика хар.

Советски заман, тIакхаччалца ше лелаяьча функцейл совгIа, кхы дукха гIулакхаш тIадежад гIалгIай метта. Халкъа «цIен юкъара» хьашташ Iалашдаьча метта Iилман, публицистически, политически, кхы дукха темаш чулаца езача баьннаб. КIалхара дешаш ца тоаш. геттара дукха керда дешаш тIаийцад. Бакъда царна юкъе доагIаш хьанийцараш а, ца доагIаш хьанийцараш а да. ГIалгIай метта гIирсах (овлех, дешахьалхенех, суффиксех, дешаш вIашагIкхетарах) хьахиннараш а долаш цхьатарра. Царех цаIаш метто аттахьатIаийцад (масала, юрта боахам, хьехархо, кхоллам), вожаш «тIадегIа», искусственни долаш да (масала, хьутокхаяр, хьухьакхархо и кх. а).

Керда дешаш (кхыча меттишкара хьанийцараш а, ший метта гIирсах хьадавхараш) хьадалара процесс ши-шегIа йита йиш йоацаш, кулгал де дезаш, хьажа везаш процесс я. Метта ший дош дола а долаш е метта ший гIирсах лерттIа дош хьаданкха йиш а йолаш, кхыча метташкара дош хьаэцац. В. И. Ленина аьнна да, ца доагIаш, ца дезаш хьанийдеча кхыча меттара дешаша мотт негабу, эбу, толхабу, аьнна.

Вайнаьха литературни метта хьал тара да Петр I хана эрсий литературни метта хиннача хьала. Петр I яь экономически, политически, культурни реформаши Iилман керда отраслаши бахьан долаш, эрсий метта дукха керда дешаш даьхкад тIаийцараш а, метта гIирсах хьадаьхараш а тIехьа. Цу хана ваьхача цхьан Iилманхочо яьхад эрсий метта дIаюха даьнна ца доалача кердача дешай бIарчча тоабаш латт. Царех дезаш дараш эрсий метто тIаийца хIанз а лелаш да: галстук, кофе, помада, шоколад, вожаш ца дезаш тIаийца хиннараш юкъера дIадаьннад: презент (совгIат), виктория (толам), канапе (диван). Цу нормализаторски процессе доккха дакъалоац эрсий яздархоша, Iилманхоша, кхычар.

Иштта долча кулгалга, метта говзанчий къахьегамга хьежжа ба гIалгIай литературни мотт а. Дукха тIаийца дешаш е «чам боацаш» даьха гIалгIай дешаш, е уж тамашийна вIашагIдетта (масала, **«дегIадар сецад»**) бахьан долаш, сага тема атта Iомалац, цох кхета а кхетац.

Литературни мотт дIахо дегIабара хьалех да гIалгIай графика, орфографи, пунктуаци тоаяр.

Вайнаьха йоазув тоадара бала болаш ба массабараш: яздархой, журналисташ, болхлой, хьехархой, Iилманхой. Из йоазув наха юкъе дика даржара хьисап да.

Эрсий графика лардан тIа улла гIалгIай алфавит во алфавит дац. шийх цхьацца дола айпаш доахке а. Бокххийча Iилманхой хьаькъал, низ тIабаха яь графика я вайяр. ЦIихеззача профессора Д. Мальсагова сий деш хиннача Мальсагов Заврбика, латински графика ларде а йолаш, оттадаь алфавит да цун бухе уллар. Из графика эрсийчун тIа яьнкхай ишта цIихезача воккхача Iилманхочо профессора. Н. Ф. Яковлевс. ТIаккха цар мел даьр вай дIадоаккхе, нийса дац.

ХIанз де дезар фуд аьлча, из графика тоаяр да. Н. Ф. Яковлевс даьккхача алфавите, Мальсагов Заврбика алфавите къоастадеш хинна дIаьхеи лоацеи (а) хIанз къоастадац. Цудухьа дIаоашоай маIан долаш дола дешаши формаши цхьатарра язъю: **ваха** (университете ваха) — **ваха** (дукха ваха), **даша** (нахах даша) — **даша** (лоа даша), **наха** (лур дожар) **наха** (дер дожар). Iодешаш, сага эггара йоккхагIа йола новкъарло ер, дIаьхеи, лоацеи (а) цхьатарра яздар да.

ШоллагIа, вай цхьан алапаца язъеш йола дифтонгаш, З. Мальсаговс санна, шин алапаца язъе еза. Масала, хIанз цхьатарра язду ер дешаш: **декъа** (декъа пела) — **декъа** (рузкъа декъа) Iодеша аттагIа хургда цо яха дифтонг а шин алапаца язйича: **туоха, вуола.** ХIаьта дифтонгаш шин алапаца язйича, Iодеша атта хургда: **(декъа** пела — **диекъа** рузкъа) (й) яха оаз **«я», «е», «ео»** — яхача алапашца къайла а ца йоаккхаш, ший «й» яхача алапаца дIаязъеса (цун тIехь (о) латташ хилча, хIанз а ма язйой вай из цу алапаца: йой, йол). Масала: **йахь, йурт, йерза.** Из ишта дIаязъяра нийса хургда, вай грамматика а диллача. Вайнаьха метташка класс хьагойташ йиъ оаз я. царех цаI (й) я: **в, й, б, д, (вела, йола, бела, дела).** ХIаьта хIанзалца (й) яха оаз тайп-тайпарча алапашца хьагойташ я (из дика правила яц). масала: яла (йала), юлар (йулар), еза (йеза) е **йила, йол я,** е, ю юхьера дIадоахе, из оаз массанахьа цхьатарра язъергья. ВIаштIехьа дац цхьан деша формаш тайп-тайпара язъяр: **яла, йоал, йийлар, ювлар** и кх. дI.

Цхьаццабараш ба «аь» метта «я» язде деза, яхаш, масала: **маьл** метта **мял** (тIаккха **аьла** мишта язде деза?). Из нийса хургдац. ГIалгIай метта, магарра. (аь) массе позицешка нийслуш я.

Оазаш башха хул. Царех цаIаш мара яц алапаш даха дезаш (царех фонемаш оал). Алапаш массе оазашта доахаре, бIаь алап а тоаргдацар. ХIаьта (аь) фонема я. Бокъда из фонема иштта дIаязъе мегаргъяр, масала: **ала, мал, да (аьла, маьл, даь).** Нохчий метта а дика товргдар из хьарак: **алла, дошу, вусу (аьлла, доьшу, вуьсу).**

Йоазув атта, дика хилча, литература, Iилма, газеташ, журналаш наха юкъе дукхагIа дIадаржаргда. Дешара толамаш лакхагIа хургда. Цудухьа литературни мотт дегIабара гIулакх а чIоагIлургда.

Учебникаш яздара гIулакх хIанзалца ледара хиннад. Учебникаш яздераshта ха деза «дожарий», «ханий», «соттамий», «цIерметтадешай» духьа, Iомаеш яц из грамматика. Из дац кертера дар. Уж, ерригаш грамматика ше санна, Iомаю мотт хьехар духьа, из, цун беррига гIирс, цун къайленаш, говзалаш караерзаяр духьа, къамаьл хоза, башха, дика дувцийтар духь. Вешта аьлча, учебникашца берашта дIахьехар декъа грамматика доацаш, **мотт** хила беза: цун дешай чулоацам, фразеологи, формаш, предложеней массайола тайпаш, метта стилистически ойхалонаш (метафораш, синонимаш, фразеологизмаш и. кх. дI.). ВIалла техка яц гIалгIай стилистика. Дешархой меттол, боккхийбараш а хул уж стилистически башхалонаш къоаста ца еш. ИоаггIача стиле оттадаьча дешашца е формашца дувцаш дар чIоагIа дика а хоза а сурт оттадеш дувцалу. Мел дукха синонимаш фразеологизмаш я гIалгIай метта, бакъда метта дукхагIа леладераш царех цхьадараш мара дац, лексика дIайоаржае езача, хьаготтаеш латт.

«Сердалос» доккха гIулакх ду мотт дегIабоалабара. Бакъда, газета меттах ала дезаш дукха кхоачамбоацараш да. Газета мотт ба ший тохкамхошка хьежжа.

Иштта гIалгIай литературни мотт дIахо дегIабара гIулакхе вай эггара хьалха де дезар йоазув тоадар, къамаьл шаьрдар мотт хьехар лакхдар да.

Р. АХРИЕВА,
ЧИГУ доцент, филологически Iилмай кандидат.

Декабристий московски музее хьайнйллай «Муравьевгlар тIехьен 500 шу далар» яха выставка. Из кийчъеш дакъа лаьцар Пачхахьалкхен исторически музейс, Москвай, Ленинграда, кхыча городий музейша, хIаьта иштта цу сий долча тайпан тIехьен наха а. Выставке да шоаш санна дараш кхыдоаца документаш, наггахьа мара доаца книжкаш, художникий картинаш, сурташ. Цар хьагойт эрсий геттара къаьнача ханара хьабоагIача дворянски дезала истори. Выставке да художника Л. Питча даь декабристий портреташ. ХьалхагIа дайнарг лаьрхIа дар уж.

СУРТА ТIА: декабриста Г. С. Батенькова кхеваьчун вуIий йоI Александра Анатольевна Лучшева. Выставка экспозици хьаяьрах цаI я из. Александра Анатольевна ВООПИК МГО декабристски комиссе член я, декабристий графически разделе лекцеш еш цо.

П. МАКСИМОВА сурт. ТАСС фотохроника.

ДИЦДА ЛИЙТА ЙИШ ЯЦ

Вай исторе дIоахалах бераш а кIезига хиннадац боккхийчарца цхьана моцал а хьогал а ловш, Iалаьмате хала йолча моттигашка болх беш, набахтений Iазап тохкаш, боккъонца долча майралца-деналца моастагIашта духьала латташ...

Бакъда, из дерриг а кхетаде йиш йолаш да тIема ханага диллача. ХIаьта, 1952 шера, Восточно-Казахстански областе, «Защита» яхача станце, юххьанцара йолалу хьехархо йолаш сона дайнар кхетамо тIГаэца тугаш дацар. Всеобучах дола закон кхоачацде тхо доладелча, тхона гучадаьлар: кирпични завода баракашка, дешара ханага кхаьчадале а, деша ца уха дукха бераш долга.

— Уж бераш дIалархIа дезац, — аьлар школа директора, — Спецпереселенций бераш да уж.

Цигга беха дIабаьлар всеобучах а лакхера телача указанех а бола са тешам. ХIаьта, бIаргашта хьалхашка нохчийи гIалгIайи бераш латтар — бералах хоададаь бераш, дикача кхелах даьхараш.

Пенсе яххалца берашца болх баьб аз. ХIанза а тIехь сатем бац сона уж бераш, дагадоахкаш.

Укх карарча хана Нохч-ГIалгIай Пионерий Дворец'е кхоллаш я республика бераштa хетаяь музей. Музее го йиш хургъя берий къахьегама а тIема а турпала гIулакхаш. Къаьгга белгалабоаккхаргба дешар карадерзаяра никъ. Цхьабакъда, дог гIоздоахаш дола масалаш гайта Iергъяц музей. Берий хала вахар, къиза кхел а гургъя укхаза наха.

Дукха ха йоаццаш музее кхаьчар Езерски дезалах йола материалаш. 1937 шера, Грозне, лаьца а лаьца, топаш техар цун даьна — машеннаькъа болхлочоа. Суд а яь, СибарегIа Iояхьта хиннай нана. ДIаьха 14 шу даьккхад цо сталински концлагере. ХIаьта, зIамига ши воI берий цIагIа дIавеннав. Сталински режимо шийна мутIахьа кхеваьв царех зIамагIвар. Дог тийшша хиннав из шийна нана халкъа а паччахьалкхен а моастагI хиларах.

Концлагерера цIаена нана тIаэца тигадац цо. Бакъда, парте XX съезд — сталински режимах бакъдар гучадаьккха съезд — чакхъяьнначул тIехьагIа, нанна хьалхашкара бехк кхета а баь, дIахо ваха ца могаш, шийна тепча теха веннав Езерский Константин.

Сона хьалхашка дала Константина даьнеи наннеи йизза йола реабилитаци ярах дола документаш. Амма, цун шийна реабилитаци ергъяр малав? Малав цунна вахар юхалургдар? Фу ала йиш я цу зIамигача сагах: уврка, Iазап текхар, гIалатваьннар?

Тха музее хургда Базоркин Муртаза Мурада СибарегIа текхача халонах дола тешалаш а. Iилма болхло, историк волча цунна Iодахьийтача шерашка кхерий даша Iомавала вийзар, бераштa сискал яьккхардухьа. ХIаьта, уж даьна новкъостал деш а кхыдола хала балхаш деш а хилар цу дIаьхача, мецача, шийлача 13 шера.

Iодахьийтача хана Сталино тIаоттадаьча Iазапах илла а дилла из илли даьхача йиIигах хьогте а хезадар сона. Укх шера баIьсти, «Грозненский рабочий» дешаш, цун цIи а яйзар сона, цун хаал вахар а дайзар.

ХIаьта, Чикуева Маликайца вIашагIкхийтача, цун пандар а бIаргабайра сона. Тамаш йолаш да из пандар бIарча бисар. Ший хозяйкага 9 шера, из лагерашка, набахтенашка, зонашка гIолла, никъ баь яллалце хьета ма бийзабий цунна! Бер хьоасташ санна шишегIа кулг хьекхар аз цу пандара. Маликайна бIара а хьежаш, 14 шу даьнна йиIиг из хиннача ханара цун сибат бIаргаго гIертар со. 14 шу мара даьннадацар цун, гулаговски жожагIате гIолла цун никъ дIаболалуш.

Казахстане ше дIаюгача новкъа, доахан дIа-хьай кхуллача вагона чу, гIийло ший пандар а лохкаш, даьккхар по Сталина бехк беш дола илли:

— Мича дода хьо,
Мича дода хьо, оалхазар?
Мичахьа кхача гIерт хьо,
Селла ловзадаьнна?
Ерига сигале
Кара я хьона,
Мукъа ба хаь никъ...
ХIаьта тхо-м,
СибарегIа Iохьош да...
Тха бала, тха гIайгIа
Массанена а
ДIадовзийтал-хьай,
Оалхазар!

Казахстане. шоаш даха ховшадаьча Усть-Каменогорске а, къайлагIа, наг-нагахьа доахар из илли Чикуева Маликас. КIезиг-дукха аттагIа хулар тIаккха наха, сабелгало ча вежаралла каша. Сесаг— ильская В. И. Науре яхача юрта ях.

Бакъда, НКВД болхлошта дIа ца ховш дисанзар Маликас доахача иллей маIан. 1944 шу кхоачалуш, наIарах хIама техар — Маликаи цун даи дIабига баьхкараш бар уж. Кхо шу даккхийтар царга набахтенашкеи лагерашкеи, суд хиларга хьежабеш. Суд 1945 шера мара хиланзар, даьна 15 шу елар. Маликайна — 11 шу.

Хала дар тIеххьара наьнацара къастар.

— ГIайгIа ма е, нани, — аьлар Маликас, — Со юхайоагIаргъя, Далла хьийхадале. ХIаьта, сона аькхбахарий мах — ши шай мара бац...

Кхоачашхилар Маликас аьннар. Из цIаера эггара тIехьа а. БIарча ба цун пандар а. Маликай берий бераша лекх из хIанз. Из пандар а лекхаш тахан доаха иллеш, сталински режим еха а еха, керда эттача вахарах, паргIатонах, мукъаленах да...

«Гласносто» гучадаьккхад вайна кIоаргга дIалочкъадаь даьллар. Дукхха кердадараш дайзад вайна сталински Iазап эзача нахах.

Цхьабакъда, вайна дайзар, дерригa а хIана дац аьнна, боккхийча нахах, кхийна — нийсбенначарех да. Цу ханарча зIамигача бераша текхача халонах бакъдараш гулде деза вай хIанз; машеннаькъ уллув гIолла дIадеххача берех, когаш тIа уразттадалале лазарах дайначарех, набахтенашка хьалкхийначарех.

Уж бакъдараш, уж тешалаш гулдара гIо дех аз «Сердало» мел дешарашкара. «Цхьаккхе а вицвеннавац, цхьаккха а дицденнадац» яхача девизагIа бергба вай воай болх.

Цу хьакъахьа йола материалаш хьакхахьа Нохч-ГIалгIай Пионерий Двореце, историко-краеведчески отделе

В. ВЕРОЛЬСКАЯ,
исторически Iилмай кандидат.

СУРТА ТIА: Чикуева Малика.

1941—1945 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР РАЙГОРВОЕНКОМАТАШКА ТIАХЬИЙХА ДАЙМЕХКА СИЙЛАХЬ-БОККХАЧА ТIЕМА ШЕРАШКА ТIОМ БЕШ А ГОСПИТАЛАШКА ЧОВНЕХ А БАЙНА, ДЕДОАЦАШ БАЙНА БIУХОЙ

(ДIахододар. Долалур 19-гIча, 21-гIча, 28-гIча июле арадаьннача «Сердало» тIа).

Иванов Алексей Афанасьевич Сунженски военкомато тIахьийха хиннав ,сержант, 1943 шера 26 августа Харьковски областа Волчанск города кашмашка дIавеллав. Нана А. А. Иванова Нестеровски станице ях.

Келин Иван Петрович 1910 шера Сунженски района Троицки станице ваьв, Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 301 сд 1050 в/ч салте, 1943 шера Донецки областа г. Макеевка Советски района Нови-Крынко яхача поселке дIавеллав. Цун нах Сунженски районе бах.

Клюшников Виктор Иванович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, п/п 40547 в/ч салте. 1943 шера 25 ноябре Запорожски областа Мелитопольски района Кирпичное яхача юрта дIавеллав.

Ковалик Андрей Карпович ваьв 1913 шера, Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 1942 шера 18 июне дедоацаш дIаваьннав. Сесаг Ковалик Елена Федоровна Сунженски района Первомайски юрта ях.

Коновалов Василий Сергеевич Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, воккхагIвола лейтенант, 1942 шера 28 августа Краснодарски края Пятигорски станице дIавеллав. Сесаг Коновалова Анна Сергеевна Донецки областа Снежни городе ях.

Косенко Степан Тимофеевич Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 69 стр. полка гварде салте. 1942 шера 6 декабре Псковски областа Великие Луки яхача городе дIавеллав. Сесаг А. С. Косенко Сунженски района Орджоникидзевски станице ях.

Котиков СаIада Iаддал Сунженски военкомато тIаьхьийха хиннав, п/п 03352 салте, 1943 шера 25 мае Смоленски областа Смоленски района Каспья яхача поселке дIавеллав.

Кузьмин Федор Михайлович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 36 гвр.

Кухно Петр Федорович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, п/п 19354 воккхагIвола сержант, 1943 шера 16 ноябре Гомельски областа Лоевски района Калиновка юрта дIавеллав.

Линев Петр Иванович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, гварде старшина. 1944 шера 8 мае Молдавски ССР Григоропольски района Винsocрадни юрта дIавеллав. Линева Елизавета Ивановна Сунженски района Нестеровски станце ях.

Лукашов Федор Лукьянович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, Краснодарски края г. Новороссийске дедоацаш вайнав. Сесаг Лунева Е. П. Сунженски района Троицки станице ях.

Макаров Василий Федорович Сунженски военкомато тIахьвийха хиннав, п/ч. 4680 салте. 1944 шера 21 июне Молдавски ССР Фалешски района Бокша юрта веллав.

Манников Василий Степанович Сунженски военкомато тIахьийха хинав, Волынски областа Коверь яхача городе вежарала каша дIаьвеллав. Да Манников Степан Михайлович Сунженски района Орджоникидзевски станице вах.

Маслов Иван Георгиевич Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, п/п 49861 в/ч зIамагIвола лейтенант, 1944 шера 19 апреле Молдавски ССР Скулански района Герман юрта дIавеллав. Цун нах бах Сунженски района Троицки станице.

Мишин Лев Михайлович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 1339 стрелкови полка салте, 1943 шера 27 марта Краснодарски края г. Новороссийске дIавеллав. Цун нах бах Сунженски районе.

Мишнев Михаил Федорович 1922 шера ваьв. Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, 1943 шера 14 сентябре Краснодарски края г. Новороссийске дIавеллав. Нана Мишнева Матрена Антоновна Сунженски района Орджоникидзевски станице ях.

Мулкоев Деникалтан Сунженски военкомато тIахийха хиннав, 203 ППС 215 часть, 1943 шера 20 январе Краснодарски края Апшеронски района Каменка яхача юрта дIавеллав. Цун нах бах Сунженски районе.

Просолов Иван Фомич Сунженски военкомато тIахьийха хиннав. 129 кавалерийски полка салте. 1943 шера 28 ноябре Волгоградски областа Суровикински района Ново - Максимовски отарашка дIавеллав.

Потапов Владимир Васильевич ваьв 1917 шера, Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, п/п 39568, 1942 13 сентябре Краснодарски края г. Новороссийске дIавеллав.

Мячин Николай Кириллович Сунженски военкомато тIахьийха хиннав, п/п 52 в/ч 1526 гварде салте, 1942 шера 26 ноябре Псковски областа Великолукски района Черноземски станице дIавеллав.

Бельский Анатолий Семенович Шелковски, райвоенкомато тIахьийха хиннав, 1943 шера 21 сентябре Запорожск. обл. г. Орехов дIавеллав. Ивано-Франковски областа.

Белякин Василий Семенович. Шелковской райвоенкомато тIахьийха хиннав, салте. дIавеллав 1944 шера+ 18 сентябре. Латвийски ССРа, Лиепайски района, Приекульское в/кп. Сесаг. Беляйкина Елена Сергеевна ях Шелковской района Червленни станице.

Донсков Андрей Павлович ваьв 1903 шера, Шелковской райвоенкомато тIахьийхав. салте. дIавеллав 1943 шера, 4 августе, Белгородски областа. Ивнянски района, Покровки юрта.

Еремин Максим Елисеевич, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, сержант, дIавеллав 1943 шера 14 ноябре, Псковски областа. Великолукски района. Переспелино юрта.

Еремин Иван Артемович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, сержант, дIавеллав 1944 шера 21 декабре Латвийски ССР-е, Салдусски района, «Курсиши». Нана: Еремина М. ях Шелковской района, Червленни станице.

Зимин Василий Сидорович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, салте, дIавеллав 1944 шера 1 июле Карельски АССР-е Олонецки района, Визвица юрта. Сесаг Зимина Елизавета Артемовна ях Шелковской района, Червленни станице.

Земляков Евсей Гаврилович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, ефрейтор, дIавеллав 1943 шера 18 сентябре, Харьковски областе, Первомайски района, Грушино юрта.

Зерщиков Иван Иосифович ваьв 1915 шера, Шелковской райвоекомато тIахьийха хиннав, салте, дIавеллав 1945 шера 31 марта Латвийски ССР-а Тукумски района. Эзерини юрта. Сесаг Зерщикова Варвара Ивановна ях Бороздиновски станице.

Дьяков Григорий Федорович, ваьв 1912 шера, Шелковски райвоенкомата тIахьийхав. салте. дIавеллав 1943 шера 13 сентябре, Донецки областа. Добропольски района, Ново-Викторовка юрта.

Абидин Тимофей Иванович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, салте, дIавеллав 1944 шера 13 марта, Николаевски областа, Баштански областа, Н-Сергеевка юрта. Нана, Абидина Ек. Панф. ях Шелковской района, Курдюковская юрта.

Алешечкин Петр Меркулович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, салте, дIавеллав 1943 шера 16 октябре, Полтавски областа, Кобелявски районе, Солошино юрта.

Балатченко Николай Андреевич, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, гварде сержант, дIавеллав Львовски областа Бусски района, Красное юрта. Нана, Балатченко Екатерина Евстафьевна, ях Келковски районе. Дубовская станице.

Бардычев Дмитрий Ионович, Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, лейтенант, дIавеллав 1944 шера июле, Гродненски района, Путришки юрта. ЙоI Суворова Валентина Дмитриевна ях Шелковски района, совхоз — 6 (школа).

Безиков Петр Григорьевич. Шелковски райвоенкомато тIахьийха хиннав, 85 стрел. полк, гварде воаккхагIвола лейтенант, дIавеллав Краснодарски края, Апшеронски района, Куринская юрта.

Зверев Сергей Михайлович, тIахьийхав Наурски военкомато, салте. ДIавеллав 1944 шера 10 феврале Днепропетровски обл. Никопольски р-на Таврическое яхача вежарала № 20 йолча кашамашка.

Зверев Петр Зиновьевич, ваьв 1909 шера, тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд 236 танкови бригаде, техник-лейтенант. ДIавеллав Псковски обл. Великолукски р-на Носково (переслежински с/с) яхача юрта. Сесаг — Зверева Александра Семеновна ях Науре, Грозненская, 59.

Казанцев Андрей Дмитриевич, тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд стр. полке, салте. ДIавеллав 1943 шера 23 феврале Латв. ССР Лиепайски р-на Приекульски яхача тIемахой кашамашка. Сесаг — Казанцева Василиса Афанасьевна Науре Калиновская яхача станице ях.

Колесников Николай Карпович тIахьийхав Наурски военкомато, салте. ДIавеллав Латв. ССР Добельски р-на Добеле яхача городерча вежаралла каша. Сесаг — Колесникова Наталья Ефимовна Науре Алпатово яхача юрта ях.

Кардаильский Василий Иванович, 1923 шера ваьв, тIахьийхав Наурски военкомато, салте. ДIавеллав 1943 шера 18 апреле Краснодарски края Новороссийск яхача городерча кашамашка. Нана — Кардаильская В. И. Науре ях.

Кардаильски Корней, тIахьийхав Наурски военкомато салте. ДIавеллав 1944 шера 17 сентябре Латв. ССР Мадонски р-на Эргльски яхача вежарала каша. Гаргал нах бах Науре Калиновская яхача станице.

Кречетов Георгий Леонтьевич, тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд п/п 11316, салте. ДIавеллав 1944 шера 9 сентябре Ивано - Франковски обл. Долински р-на Выгода яхача городе. Да — Кречетов Леон Севастьянович вах Наурерча Наурская яхача станице.

Лавлинский Григорьи Федорович, ваьв 1917 шера, тIахьийхав Наурски военкомато, старишна. ДIавеллав Латв. ССР Мадонски р-н вежарала каша. Нана — Лавлинская Ирина Васильевна ях Наурс.

Лимонский Алексей Михайлович, тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд в/ч 09246, салте. ДIавеллав 1943 шера 18 октябре е 1943 шера 9 сентябре Краснодарски края Брюховецки р-на Большой яхача хуторе. Сесаг Лиманская Ксения Моисеевна ях Наурерча Николаевская яхача станице.

лаа хя др

Луценко Николай Михайлович, тIахьийхав Наурски военкомато, салте. ДIавеллав 1944 шера 2 июле Тернопольски обл. Кременец

Никифоров Василий Семенович, тIахьийхав Наурски военкомато, гIулакх даьд п/п 92953 а, салте. ДIавеллав 1944 шера 31 январе Мсковски обл. Новосокольнически р-на Адрояково яхача юртарча вежарала каша. Сесаг — Науре Ищерская яхача станице ях.

Никифоров Федор Евдокимович, тIахьийхав Наурски военкомато, салте. ДIавеллав 1944 шера 7 апреле Тернопольски обл. Чертковски р-на Белобожница яхача юрта.

Житников Николай Григорьевич тIахьийхав Сунженски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1943 шера 23 сентябре. Днепропетровски областа, Верхнеднепровски района. Новониколаевка Юрта.

Сенюков Федор Макарович ваьв 1904 шера, тIахьийхав Грозненски райвоенкомато, гIулакх даьд стрелкови полке, сержант, дIавеллав 1943 шера, 8 сентябре городе Новосибирске. Сесаг: Сенюкова М. А. городе Грозне ях.

Линников Григорий Васильевич тIахьийхав Грозненски райвоенкомато гIулакх даьд в/ч 47810. сержант, дIавеллав 1944 шера, 16 январе Псковски областа, городе Пустошке. Да: Линников Василий Михайлович вах Грозненски районе.

Иванов Дмитрий Васильевич ваьв 1941 шера тIахьийхав Гудермесски райвоенкомато, гIулакх даьд п/п 3579, салте, дIавеллав 1943 шера 13 июля Орловски областа, Залегаценски района, Грачевка юрта. Ваша: Иванов Федор Васильевич вах Гудермесски района, Новогрозни юрта.

Безуглов Герасим Леонтьевич ваьв 1898 шера, тIахьийхав Малгобекски райвоенкомато, салте. дIавеллав 1943 шера, 25 июне. Краснодарски края, Абински района, Абински станце. Сесаг: Безуглова ях г. Малгобеке.

Бачаев Хасанбек Магомедович ваьв 1918 е 1919 шера, тIахьийхав Малгобекски райвоенкомато, салте, дIавеллав 1944 шера, 16 марта Псковски областа, Пушкиногорски района, Вече юрта. Гаргара нах бах г. Грозне, ул. Кирова, 130.

Куксин Николай Акимович ваьв 1912 шера, тIахьийхав Малгобекски райвоенкомато, салте. дIавеллав 1943 шера. 6 августа Белгородски областа, Ракитянски района, Красная Яруга яха юрта.

Кухтин Александр Алексеевич тIахьийхав Малгобекски райвоенкомато, гIулакх даьд 1127 стр. полк, 337 стр. див., салте, дIавеллав 1943 шера, 29 январе Краснодарски крае, Абински района, Шапсугски юрта. Да: Кухтин Алексей вах г. Малгобеке, кор. 274.

Мельников Василий Дмитриевич ваьв 1924 шера, тIахьийхав Малгобекски райвоенковато, гIулакх даьд упр. по учету, сержант, дIавеллав 1943 шера, 16 ноябре Псковски областа, Пустошкински района Сергейцево юрта. района, Сергейцево юрта. Да: Мельников Дмитрий Вас. вах г. Малгобеке.

Гогин Федор Кондратьевич ваьв 1892 шера, тIахьийхав Малгобекски райвоенкомато, гIулакх даьд 1127 стр. полк, 237 стр. дивизи, салте, дIавеллав 1943 шера, 29 январе Краснодарски края, Абински района, Шапсугски юрта. Сесаг: Гогина ях Малгобекски района, Вознесенски юрта.

Загилов Василий Степанович ваьв 1925 шера, тIахьийхаз Малгобекски райвоенкомато. гIулакх даьд п/п 33973, салте, дIавеллав 1944 шера. 25 феврале Псковски областа. Пустошкински района, Сергейщево юрта.

(ДIахододар хургда).

СУРТА ТІА: Раиса Ахматова — П. Захарова цІерагІча изобразительни искусствай республикански музее, гуржий художника Т. Думбадзе выставка хьаеллача.

ДОГЦІЕНА МУГІАРАШ

Ахматова Раисай цIи маяьккханге а, вайна массанена а дагадох воай вахаре эггара хозагIдар, дикагIдар. Из дагадохийт лоаман шовда санна цIена долча поэтессай мугIараша...

Шовтзкъа шу хьалха кепатеха араьннай Ахматовай хьалхара стихаш. Цу шовзткъа шера, лаьгI ца луш, дешаш барий теркам тIаувз цар. Из тайпара хIама, наггахь мара хулаш дац. Дешаш бараш кIаьдлу, дукхагIча даькъе, цхьан поэта сборникаш ишттача йIаьххача хана арадувлаш хилча. ХIаьта, Ахматовай сборникаш цу шозткъа шерех хIара шера цхьацца — шишша, цкъаза кхоккха а арадийннад. Белгалдаккха деза, царех цхьаккхе а, нохчий метталара а эрсий метталара а, книжни тикай тархеш тIа корордац аьнна. Арадоаллаше а, дIа — хьай эц цун сборникаш. Из къаьстта йоккха сийле йола гIулакх да, цхьаболча яздархой, 10—15 шу хьалха арадийнна, книжкаш хIанз а тIехьа саго дIа ца эцаш дадалга теркал дича.

ТIехьа тIа мел доагIача ноахало юха а юха а хьадел Iалаьмате хоза, тайп-тайпарча бесашца лепаш дола, сага хила йиш мел йола дика оамал чулоаца, Ахматова Раисас кхелла поэтически дуне. Цу дунен чу даха ховш вай, сборник деша дIадолама делланге. Цхьабакъда, дийша даьлча, къаста магац цунах. Из дуне, вай дегащка даим дахаргдолаш, вайца дус.

Безам — поэтессай керттера тема я. ХIаьта, из дукхача оагIонашца къаг Ахматовай стихашка: дего хержачунцара безам, наьнацара безам, Даьхенцара безам, Iаламцара безам...

Безам бувцаш поэтессас мел дукха яздой а, цхьаннена а хеталац дукха язду аьнна. Цун бахьан да — Ахматовай кхоллама овлаш халкъа этически а нравственни а кIийленах доахкаш хилар.

Оалаш ма дий: «безам боацаш хулчеш а тегалац» аьле. Цу тайпара кицаш да кхыча къамий а. Масала, балкхарой: «Безам боацаш дахча а доаккхалургдац».

Иштта боккха мах баьб адамлено «безам» яхача деша. ХIаьта, Ахматовас из дош, ший вахара дикал а хозал а, халонаш эшаеш хьахинна денал а, ший дегагIоз, ший гIайгIа юкъехьош, Iалаьмате дIаьхий даьд. Цудухьа бокъо йолаш я из иштта ала:

«Со сай безама ткъам
кIала—
Бердашта юкъе хий
санна...».

(Подстрочни таржам).

Духхьал поэтически хозал бахьан аьнна дац уж дешаш. Цар маIан шерагIа а кIоаргагIа а да, цхьаболчар кхетадечул. Безамо а, цIенача дего а, даьча дикача гIулакхо а саг лораву, цунна тIа мел доагIа во хIама юхатох ала гIерт поэтесса. Эзди дош, камаьрша оамал, нахаца къахетаме хилар — из деррига а эггара хьалха сага шийна эш, хIана аьлча, цу дерригане сага шийна йоакхо ю, цун кхоанара ди Iалашду.

Иштта, хьалхара тIоа караберзабаьчул тIехьагIа, Ахматовай стихашка дешашволчунна корабоагIа маIана шоллагIа тIоа — кхы а кIоаргагIа бар.

Поэтессай кхоллама дика тешал деча белгалонех да цун стихаш моллагIча саго кхетаеш хилар, моллагIчоа а езалуш хилар; из аьшка пхьар вале а космонавт вале а; дешархо вале а академик вале а. Цу гIулакха тешал деш да мехка массайолча оагIорахьара поэтессайга уха каьхаташ. Цунга язду хьажкIашлелаерхоша а оленеводаша а, Амурерча чкъаьрийлувцархоша а Кубанерча комсашлелаерхоша а. Массане а дог тохадолийташ да цун мугIараш, массанена а вахара хало эшае накъадоал. ХIаьта, цул доккхагIа ираз хила йиш йий яздархочун?

Ше кхийнача мехкара миххи гаьнарча, Iаьржа форда йистера кипарисси ювцаш цхьа стихотворени я Ахматовай. Говзача суртанчо басарашца дуллаш санна дошоча малха кIала, сийнача форда уллув дика хьегача кипариса сибат дулл поэтессас. ТIаккха бIаргаяйт вайна вай мехнара, лоам чу, кхертIош тIа юккъе тIаяьнна, поэташа хестаеш йоаца мих. Юххера а, из мих аз дIалургъяцар, йоах поэтессас, тIа мел воагIар цецвоахаш йолча, дукххача поэташа хестаяьча кипарисах. Поэтесса Дай - Лаьттана мутIахьа хилар гучадоал цигга. Дай-Лаьттана, дилла а цунца хургъя со яхаш, поэтессас буъаш бола дув ба — аз стихотворени.

Духхьал ший дегагIоз, ший гIайгIа — массане а дегагIоз, массане а гIайгIа йе хов Ахматовайна. Малав ший вахарца дувзадергдоацаш укх тайпара мугIараш, уж Iодийшача шийдолчох уйла ергъйоацаш?

«Хьаста чу бийсанар
седкъа къегар...
Чукхайда, из хьалъаца
безам хилар са.
Цхьабакъда, пIелгашта
юкъегIолла хий Iо а даха.
Байна дIабаьлар
сийрдабар, хозабар.
Хьастачура хий санна,
дIаухар шераш...
Цкъа сай ираз корадир
сона.
Цхьабакъда, къайладаьлар, пIелгашта юкъе
гIолла Iодаха хий мо,
ЧIоаггIа бе долла
ца мегандаь».

(Подстрочни таржам).

Iалаьмате нийса, къаьгга дола сурт корадаьд укхаза поэтессайна карадерзаде ца мегаь ираз хьахьокхара: пIелгашта юкъегIолла дIадахача хица байна, дIабаьнна седкъа. Цу тайпа поэтически «жовхьараш» кIезнга яц Ахматовай кхолламе. ИнцлургIйоацаш дег чу юж ер лоацилга стихотворени а:

«Ловча!
Ловргда аз:
Iа сох ца яздар,
Кхычоах хилар
ХIара хьа мугI.
Са кIоарга садахар
Хьона дIа ца хазар,
БIарчча зама хилар
Са бIаргаш
Хьона ца гу.
Бакъда, са Iи
Хьа наIарсаьнагIах
Детталу,
Бердах етталу
ТалгIе мо...
Се цхьаь яле а,
Цхьоал йовзац сона:
Хьа Iи хиннад сох,
Со хьоца я даим».

(Подстрочни таржам).

Цкъа, вай республике, къахьегамхошца вIашагIкхетар ший долаш, цIи хезача советски поэта Михалков Сергея поэта бехктокхам самолет дIаюгача пилота бехктокхамца нийсбир. Поэто а, сигала хьал а айбаь, дIабут ший книжка дешараш. Кхоачабе беззача уж дIакхоачабар поэта говзалах тийша да. ХIаьта, уж дIакхача беза моттиг — дика мел долчун лакхале я.

Ахматовой говзалах шеко йолаш бац цо ший кхоллама «самолетаца» дIабугаш бараш. Мел дукха нах дIакхоачабаьб цо, ше йоазонаш деча 40 шера барт— безама, денала, бакъдолчун, къахетаман, хозалла, хьаькъала лакхаленашка! Цу лакхаленашка цо дIакхоачабаьраш юкъе нохчийи гIалгIайи, эрсийи хинна ца Iеш, немций а французаш а, англичанаш а, испанцаш а, венграш а, болгараш а, кхыдукххача къамех нах а ба, кхыметтел китайцаш а тIехь. ХIана аьлча, цар метташка таржам а даь, царна дIаяйзандаь Ахматова Раисай стихаш.

Вай мехка доазон дехьара каст-каста дешашболчаргара каьхаташ ух Ахматовайга, цунна иштта башха стихаш язъярах баркал яхаш. Къаьстта деза хетт поэтессайна Иорданера, Сирера, Йеменера цига бахача нохчашкареи гIалгIашкареи ухараш. Вайнаьха йиIий поззи. Даьхенцара къастар ла а. Даьхенцарца безама сийг дIа ца бойта а шоашта чIоагIа новкъостал деш я яхаш дувц цар. Цу каьхаташа а вай мехкарча бахархошкара ухача къьхаташа а дегагIоз ю поэтессайна, гIо ду кхоллама керда лакхаленаш караерзае, ший стихаш дуккха а шерашка наьха дегашка яхаргхиларах бола тешам лу.

— Дешашболчарцара бувзам иштта бIайха а хадаш боацаш а ца хилча, вахар диза хургдацар са, — йоах поэтессас, — дег тIара баркал са стихаш ешараштa, сога каьхаташ яздераштa, бIу ца къажаш соца бувзам лоаттабарах, со иштта дика хьаллацарах.

«Са илли!
Когашберзана йиIиг!
Со дIаяхачул тIехьагIа
Шиннена хьалхара
яхалахь,
Безама низаца
Наьха дегашка
Са сурт — сибат
дийндеш!».

(Подстрочни таржам).

ХIанаб тIаькха селла дукха нах Ахматова Раисай стихаех тешаш а уж йоацаш баха ца могаш а? Цу гIулакха бахьан дувзаденна да поэтессай кхоллами вахари — цаI хиларца.

Цхьаккхе хIама хиннадоацачох, кхычахвара тIадахьац цо ший стихашта юкъеоттадардухьа. Духхьал ший дего текхар мара, духхьал ше чам баьккхар мара. Цудухьа теша а теш нах цо яздечох.

Хала а чоалхане а ба поэтессай вахара никъ. Цун эггара хьалхара стихотворени Сийлахь - боккхача Дай-Мехка тIема шерашка кепатеха хиннай «Пионерская правда» яхача газета оагIон тIа, зIаммига Раиса детдоме кхувш йолча хана.

Цул тIехьагIа СибарегIа Iодахьийтара хало текхай Раисас йиза. Больнице улгаш дуллаш, кхай-тIа оасар деш, школе берашта хьехаш, газета редакце болх беш — иштта хьабенаб цун вахара никъ. Республика меттаоттаяь, вайнах цIабаьхначул тIехьагIа, Москве, Лакхехьарча литературни курсашка деша йода Ахматова Раиса. Цигара цIаена дукха ха ялале, яздархой Союза Правлене председателалла хорж из. Цу моттиге 24 шера болх а бу. Дукхача шерашка Нохч - ГIалгIай АССР-а Лакхехьарча Совета депутат а, РСФСР-а а, СССР-а Яздархой Союза Правленей доакъашхо а хиннай. Халкъана дукхаеза ший поэтесса. Цудухьа, йоагIаш лелаю цо «Халкъа поэтесса» яха сийлен цIи.

ХIаьта, укх карарча хана Ахматова Раиса — Всероссийски Культура фонда Нохч-ГIалгIай республикански отделене Председатела заместитель я.

Ахматова Раисай кхолламца вайна хьалхашка къаьгга хьаэттад лоаман кхалсага иразерча новкъа даьнна вахар. Вай чоалханерча заман вахарах даккха йиш йоаца, цунах хьакъоастаде йиш йоаца цхьа лоархIаме дакъа да из.

АХМАТОВА Раиса.

ДЕГАЦАРА КЪАМАЬЛ

Са дог, аз вIалла а
Лорадаьдац хьо:
Ша тIара — цIералла,
Юха э — ша тIа...
Фу дергда? Халонна
Духьалъувтта йийзай,
Дукхаза йийзай
Харцдолчоах лата.
Тайп-тайпара хиннад
Вахара деноош:
ДегагIоз яйзай,
Байзаб бала.
Хезига хиннаяц
Со хьога кхайкаш:

Са дог, хьо — мукъагI
ОарцагIдала!
Со елача хана
Хьо соца делар,
Со елхаш хилча
Делхар хьо соца.
Хьо сона мутIахь да,
Со лораю Iа.
Са дог, со цIаккха а
Къалургъяц хьоца.
Iа, къоанал чувхаеш,
Хулийт со къона...
ЗIаммига са доттагI,
Варкал хьона!

КАСПИЙ ФОРДЕ

Тахан, хьа бердашка ена,
Хьога аз а моаршал лу.
Сона шоаш хьоашал деш
санна,
Когашка талгIеш хьагуллу.
Дог ца Iаббал хоза ба хьо,
Хьа цIеналах дуне хьог.
Хьа сийнача укх талгIеша,
Нанас бер мо,
хьест са дог.
БIарго юстаргъяц хьа
кIоаргал,
БIарга зелургбац хьа бух...
Са когашта барташ доахаш
ТалгIеш шортта юхаух.

Цхьа хьехам беш хабар
дувц Iа,
Иштта хьехам бора дас...
Каспий, хона халкъа безам
ЦIенча дегца бенаб аз.
«Беза» яхаш дув ца
буъаш,
Аз сай дагах ду хьа сий...
Нохчийчен ДаьгIастен
Шоайле гаргара ма йий.
Хьа мехка со Iергъяр
дукха,
Амма нийса кхетаде:
Со цIаярга хьежаш я-кха
Со хьалкхеяь Нохчийче!

ДИКАЛ

Дуне мел дах яхийла
дикал...
Цхьабакъда, аз ювцар
Цхьаккхе а пайда боацача
Сабара дикал яц,
БIаргаш дIа а дувшадаь
КъинтIера валара дикал
яц.

Аз ювцар
Баьццарча гIаьний
дикал я,
БIаьхача наькъа дикал,
Ийзача цIера
Маьхха чIегалга,
ЦIенача хи къурга дикал...:
Морх тIаена сигале санна
Баьдлуш а хила еза
Дикал цкъаза.
Дикал Iомаяла еза
Сатема йокъалах
Ше лорае.
ЦIаьхха юхалата а
Кийча хила еза дикал,
ТIаккха мара
Коттаяргъяц из
ЦIимхарча волла!

Морхо а лечкъадаьд
вахара сурт.
Бакъда, мел хала
хиларах, аз
Инцъяьяц цIаккха се
Iояь юрт.
Инцъяьяц попаш,
Iоуда хий.
Сай юрта турбилгех
хьалъуха кIур.
Бешлоам а са дего
бицбаьбац —
Ма хоза лепаш хул
Бешлоама кур!

Са мехка, тIатесса
белаш тIа ферт,
Из Сийлахь-воккха
Пушкин лийнав.
Лермонтов, тIах аьнна
вола из кIант,
Са мехках поэмаш
язъеш хиннав.

...Са мохк, ма доккха
ираз да хьога!
Алал: кхы доккхагI
ираз мичад?
Хьоах вахар дIанiйдеш
йоаллача сога
Сай къона шераш
юхакхаьчад!

* * *

Шийла мух, со шелъеш,
Са дегIах хьарчалахь.
Маьженаш эгаеш,
Со къаръе хьажалахь.
Из бирса шок етташ,
Са лергаш кйорделахь.
Гаьний уж ткъовронаш
Духьала лостае!
Хьай шелал са цIийца,
ДегI шелдеш кхостае!
Даьхенна, халкъана
Сай хьинар, денал
ДIадала со кийча
Ца хуле дег тIара,
Нагахь со Iокхете,
Харц йолаш геттара, —
Соах къа а ца хеташ
ДIашаьръе лаьттара!

* * *

Сигале баьдъеш
Iоажал тIакхоаче,
Са дега денал Iоажало
оаче,
Наькъаш а къайла
дIаотте из,
Хьо дIахо дахалахь,
са илли—са низ!
Са илли — когаш берзана
са йиIиг,
Дахалахь шиннена
хьалхара тIаккха.
Ер дуне, ца юташ
цхьаккхе а миIинг,
Безамца, йIовхалца Iа
сийрдадаккха!

* * *

Со кхерац кIажараш
кIайялар сай,
Ергъяц цу гIулакхо са
дега вас.
Сай къонал хьегаш
мел хиннар, хIанз
Вахаргара дизза
хьанийцад аз.
Са наькъаш атта хинна
ма дац,

Замано хьалхашка
увттаду декхар
Яцар со дилла а
кхоачашде кхувш,
Хьо-м дIахо дахалахь,
дега ала
Беррига, кхо ца беш,
вай халкъа луш!

Статья язъяьр а стихаш гIалгIай меттала яьхар а Г. ГАГИЕВ.

Китае хIанз мехка историчухь йиълагIйола бахача наьха перепись я. ВорхI миллион учетчик ва из болх беш. 10 дийнахьа йолча хана хIара китайски дезале кхаьча чакхбаргба уж.

СУРТА ТІА: перепись еча дийнахьа пекински бераш деча цIагIа.

Рейтер— ТАСС телесурт.

Редактор Х. Э. АУШЕВА.

ТЕЛЕВИДЕНИ

2 АВГУСТ

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Тамашийна Коста-Рика». Документальни фильм.
9.50 — «Графиня Козель». Художественни фильм. 1 сери. (ТВ ГДР. 1967 ш.).
11.20 — Берий сахьат (английски мотт а хьехаш).
12.20 — «Коллаж».
12.30 — Ха. ТСН.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Чудесный лес». Мультипликационни фильм. (Югослави — США).
17.05 — Новосибирски Академгородоке фольклорни фестиваль.
17.40 — 16 шу даланзеи бокхагIеи.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — ДоттагIала ловзараш. Хи чу кхоссадалар. Бокс. Полуфинал. США-ра передача.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — МВД сводках.
21.50 — «Графиня Козель». Телевизионни художественни фильм. 2-гIа сери. (ТВ ГДР. 1987 ш.). (Премьера). 1 сери.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — г. Ашхабадера чIондарг мехкарий ансамбла концерт.
8.45 — Берашта фильм. «Война ежей». 3-гIа сери.
9.50 — Документальни фильмай премьера: «День только к вечеру хорош...», «Дело о дуэли».
10.35 — Ритмически гимнастика.
11.05 — Юхахьокхара телефильма сеанс. «Дни хирурга Мишкина». 3-гIа сери.
16.30 — Телефильм.
17.10 — Информационно-публицистически, программа.
17.50 — ДоттагIала ловзараш. Баскетбол. Кхалнах. СССР-а сборни — США-ра сборни. США-ра передача.
18.30 — «Гуччахь дийцача» (откровенно говоря). Прямой эфир. (инг. яз.).
19.30 — «Место встречи изменить нельзя» пхе серех дола художественни фильм. 4 сери.
20.45 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Пирожок» яха мультипликационни фильм.
21.00 — ДоттагIала ловзараш. Бокс. Полуфинал. Волейбол. МаIанах. СССР-а сборни — Францера сборни. США-ра передача.
22.45 — «Гобой» яхача ансамбла дIалокх. Краснодарера передача.

3 АВГУСТ

ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Операция «Гром» яха документальни фильм.
9.25 — «Шера ханаш». Август.
10.05 — «Графиня Козель». Художественни фильм 2-гIа сери. (ТВ ГДР. 1987 ш.).
11.40 — 16 шу далалехьеи бокхагIеи.
12.30 — Ха. ТСН.
15.30 — ТСН.
15.45 — «Если вам за...»
16.15 — «Фатальные знаки» яха документальни фильма премьера.
16.30 — Телешоу «50 из 50».
18.00 — Политически диалогаш. «Галерея».
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — ДоттагIала ловзараш. Хи чу кхоссавалар. Бокс. США-ра передача.
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Актуальни интервью.
21.50 — «Это было... было...».
22.10 — «Аншлаг. Аншлаг».
23.40 — ТСН.
23.55 — «Взгляд» яхача программа юкъе музыка.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Берашта фильм. «Война ежей». 4-гIеи, 5-гIеи сереш.
10.25 — «Тиниреця» яха ансамбль халкъа иллеши халхари хьокхаш я. Кишиневера передача.

РАДИО

2 АВГУСТА, ЕРА

7.15 — Позывные. Корта боллачара къамаьл.
7.25 — Музыка.
7.30 — Передачай программа.
7.35 — Республикански газетий обзор.
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хоаттам.
8.15 — 8.45 — Хамхоев Ахьмада дешаех льаца язъяь

17.00 — ДоттагIала ловзараш. Кхалнах. СССР-а сборни — Къулбехьера Корея. США-ра передача.
17.40 — «НЛО: Необъявленный визит». 5-гIа передача.
18.30 — Реклама. Объявленеш.
18.35 — Информационно-публицистически программа.
19.15 — «Место встречи изменить нельзя» пхе серех дола телевизионни художественни фильм. 5-гIа сери.
20.45 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
21.00 — Тахан кхашка.
21.30 — ДоттагIала ловзараш. Бокс. Фигурни кога соалоз хахкар. США-ра передача.
23.30 — М. Сунгануллина татарски халкъа иллеш дIалокх. Казанера передача.

4 АВГУСТ

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — «Нанеи, даи, сон».
9.05 — Берашта — фильм. «Палатка» (Чехословакия).
10.00 — «Партнер». Коммерчески вестник.
10.30 — «СССР — США». «Женщина—политика». Телемост.
11.30 — ДоттагIала ловзараш. Кога соалозаш фигурни хахкар. США-ра передача.
13.45 — «Бурда Моден предлагает...».
14.15 — «МалагIа зизаш да Карабанове».
15.00 — «Сага институт». «Отрочество». «Юность».
16.00 — Буркина къаман уIай дездеча — Революце Ден фасо. «Дикача наьха мохк».
16.30 — «Лаьтта — вай массарий цIа». Фотоконкурс.
16.35 — Фусамаш-2000: миф е. е хургйолаш я?
17.35 — Ногайски догамаш. Грознера передача.
18.00 — Халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Зрителий дехарах. Художественни фильм. «Приключение Шерлока Холмса и доктора Ватсона». 1 сери. «Король шантажа». 2-гIа сери. «Смертельная схватка».
21.00 — Ха. ТСН.
21.40 — Приключение Шерлока Холмса и Доктора Ватсона». Художественни фильм. 3-гIа сери — «Охота на тигра».
22.45 — «Думы тихой ночью». Китайски классически поэзера. А. Смирновас дIалокх.
23.15 — ДоттагIала ловзараш. Бокс. Финал. США-ра передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Мультфильмаш. «Бабушкин урок», «Белая шкурка».
8.35 — «Остановись, мгновенье». Суртан 150 шу дизара хетаяь выставка.
9.05 — РСФСР-а гордий телестудеш. «Грани» (г. Горький) Горьковски областерча пигаьни вахарах.
70.05 — Союзни республикай кинопублицистика. Таджикски халкъа исторически культурни тIехьенах лаьца «Марос» яхача документальни фильма премьера.
10.25 — «Коллаж».
10.30 — ДоттагIала ловзараш. Хи чу кхоссавалар.
11.30 — Прогресс, информаци, реклама.
12.00 — «Советская Россия» яха видеоканал.
14.00 — ДоттагIала ловзараш. Дзюдо. МаIанах. Полуфинал. США-ра передача.
16.00 — Передачай программа.
16.02 — Угол зрения. Къонабарашта программа.
17.00 — «Дагара дийцар». (концерт нохчий меттала). «Юхагойтар).
17.30 — «Под знаком «Пи».
20.45 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! «Наследство волшебника Бахрама». Мультфильм.
21.00 — Ха. (Сурдопереводаца).
21.40 — Актуальни интервью.
00.10 — «В долине» яха художественни фильм. «Телефон полиции 110» яхача циклера.

ашараш (гIалгIай меттала).
11.15 — «Патриот».
11.30 — Арендни подряд болх беш я (гIалгIай меттала).
11.45 — 12.00 — Керттера дар — дикал.
17.15 — «Камертон». Художественно - публицистически канал (Духхьала эфир).
18.00 — ТIеххьара хоамаш.
18.10 — ТIеххьара хоамаш (нохч. мет.).
18.20 — ТIеххьара хоамаш (гIалгI. мет.).
18.30 — 19.00 — Халкъа музыка (нохч. мет.).

СССР финансай Министерствен СССР Пачхьалкхен банкен.

СССР финансай Министерстваси СССР Пачхьалкхен банкои дIахойт СССР халкъа боахам дегIабоалабара 1955—1956 шерашка арахийца хиннача пачхьалкхен заемий облигацеех доагIар СССР Сберегательни банка учреждениеша 1990 шера 1 августа денз цу шера 15 декабре кхаччалца йолча хана дIалургхилар.

Цу хана чухь дIалургда 1947 — 1954 шерашка арахийцача пачхьалкхен заемех доагIар а.

АВГУСТЕРА ХАОТТАМ

Цу бетта июле хулачул кIезигагIа хул йоачан. Цудухьа хоза бийсаш а кIезигагIа йоагIа. Дийнахьара йIовхал дикка йоккха хул, фо дIоахлу 25 — 35 градусага кхоачаш.

СССР Гидрометцентра беча хоамагIа Нохч-ГIалгIайчене бетта юккъера температура 21 — 23 градус хургья, вешта аьлча дукххача шерашка хулаш махиллара.

Беттах улаш йола йоачаш дукххача шерашка юккъера йолчарел дукхагIа хила тарлу. Республике юккъера бетта хула йоачаш 63 миллиметр хиннай. Бакъда, уж массанахьа цхьатарра хилац: республика къулбаседе 35 миллиметр, хIаьта къулбехьа 107 миллиметр хул.

Укх тIеххьарча 50 шера Грозне хинна метеорологически рекордаш я: эггара йоккхагIйола йIовхал 40,3 градус хиннай 1948 шера 16 августе, хIаьта эггара шийлагIа хиннай 1950 шера 30 августе, ерриго а 5 градус йIайха мара хиннаяц.

Эггара дукхагIа догIа дийлхад 1972 шера августе — 3,3 миллиметр.

А. СЕРДЮКОВА, Грознерча авиаметстанце йоккхагIйола инженер-синоптик.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул., 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: идеологически — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; агропромышленни—22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: идеологического — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; агропромышленного — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2479.